Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

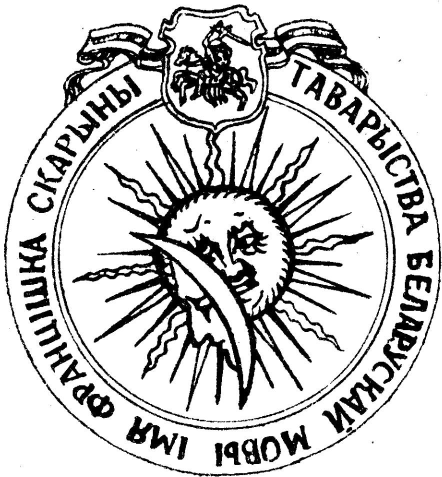

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) ◈ 37(93) ◈ 16 верасня 1992 г. ◈ Кошт 1 рубель (Па падпісцы — 10 кап.)

Поступ тыдня

РЫХТУЕЦЦА ПАГАДНЕННЕ ПАМІЖ БЕЛАРУССЮ І ТУРЦЫЯЙ у сферы адукацыі, навукі, культуры і спорту. Гэта стала вядома пасля афіцыйнага наведання Міністэрства інфармацыі Беларусі Надзвычайным і Паўнамоцным паслом Рэспублікі Турцыя ў Рэспубліцы Беларусь Тансу Акандана. Першачарговым абмеркаваным пытаннем было наладжванне ўзаемнага абмену інфармацыяй паміж дзвюма краінамі.

БЕЛАРУСЬ СТАЛА ПЕРШАЙ *з краін былой савецкай імперыі, дзе адчынена прадстаўніцтва Праграм развіцця Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Як паведаміў на сустрэчы з журналістамі адміністратар ПРААН Уільям Дрэйпер, асноўная мэта аддзялення — аказаць тэхнічную дапамогу Беларусі ў пераходны перыяд да рынку і ліквідацыі вынікаў чарнобыльскай катастрофы. У прыватнасці, з фондаў ААН будзе выдзелена 1,4 мільёна долараў на падрыхтоўку беларускіх спецыялістаў за мяжой, развіццё прыватнага бізнесу і аказанне кансультацыйнай дапамогі.*

ПРАДСТАЎНІКІ ЗНЕШНЕПАЛІТЫЧНЫХ УСТАНОЎ СНГ у Менску заверылі журналістаў, што без праблем узгаднілі парадак дня сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў Садружнасці ў Бішкеку, дзе будзе абмеркаваны статут Садружнасці, на які вельмі спадзяюцца кіруючыя колы ў Менску і Маскве. Аднак ужо зараз шэраг дзяржаў выказваюць сур'ёзную заклапочанасць, ці не з'явіцца на гэтым падмурку гмах новых пагібельных бюракратычных структур узамен былога саюзнага Цэнтра. А прэзідэнт Леанід Краўчук у Кіеве заявіў, што заклік некаторых палітыкаў ствараць новыя агульныя камандныя структуры з'яўляецца папулісцкім і непрымальным для незалежнай Украіны.

ПАСТАНОВАМІ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА РБ *прызнаны незалежнасць Рэспублікі Македоніі, Рэспублікі Босніі і Герцагавіны, Рэспублікі Харватыі.*

Дваранства і беларуская мова

Стар. 2, 3, 4

Дарагое бабуліна слова

Яны ўсе — Каця, Волечка і Юра — нарадзіліся ў адзін дзень. Блізняты. Няпроста было Святлане і Віктару Драчовым выгадаваць адразу трое немаўлятак. Бабуля Вольга Данілаўна Драчова ніколі не пакідала без увагі ўнукаў.

А яшчэ ж яна — і настаўніца роднай мовы. Гаворыць з дзеткамі (цяпер ужо другакласнікамі сярэдняй школы № 184 г. Менска) толькі па-беларуску. Чуйныя да роднага слова і Каця, і Волечка, і Юра. Любяць чытаць беларускія народныя казкі. А як завітваюць у бібліятэку, то найперш цікавяцца кнігамі Віталя і Артура Вольскіх, Васіля Віткі, іншых дзіцячых пісьменнікаў.

Шкада, што ў кнігарні не часта з'яўляюцца навінкі беларускай дзіцячай літаратуры. Але ж дзеці не сумуюць... бяруць у рукі часопіс «Вясёлка», радуюцца, смяюцца разам з героямі яго публікацый. Знойдзецца дзе-небудзь на старонцы незразумелае слова, то спяшаюцца дзеткі да бабулі. А Вольга Данілаўна не толькі растлумачыць, але і цэлы ўрок правядзе пра тое слова, пра тую назву. Згадае штонебудзь адметнае і з гаворкі сваёй роднай вёскі — Малыя Негнавічы, што ў Барысаўскім раёне.

А. К.

На здымку: Каця, Юра і Волечка разам са сваёй бабуляй.

Фота Міхася ХАМЦА.

БЕЛАРУШЧЫНА Ў МІНІСТЭРСТВЕ АБАРОНЫ

Настаў, урэшце, час, калі ўжо можна сумяшчаць раней, здавалася б, зусім несумяшчальныя паняцці — «беларушчына» і «Міністэрства абароны». Ды яно ж і зразумела, бо гэта ваенная ўстанова зараз не чыя-небудзь, а — Рэспублікі Беларусь.

Наш карэспандэнт атрымаў заданне даведацца ў Міністэрстве абароны рэспублікі аб першых кроках беларусізацыі ў воінскіх калектывах. Суразмоўнікам аказаўся падпалкоўнік Усевалад Танана, які адказвае за справу пашырэння ў войску ўжывання беларускай мовы. За плячыма ў гэтага афіцэра, які ў свой час скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта, — не адзін год службы на Далёкім Усходзе.

— Усевалад Міхайлавіч, з чаго непасрэдна пачалі ў войску беларусізацыю?..

— У нашых структурах, як і звычайна, усё пачынаецца з загадаў, з адпаведных дырэктыў. Так і цяпер. Чым канкрэтна займаемся зараз? Шукаем матэрыялы, метадычныя распрацоўкі, знаходзім людзей, без каго весці гаворку пра працу вайсковых курсаў беларускай мовы немагчыма.

Безумоўна, перад намі адразу паўстала праблема грашовая. Матэрыяльна неяк адзначыць працу выкладчыкаў курсаў мы не зможам. Таму найперш улічваем свае, не надта і багатыя ўнутраныя рэсурсы. Складаем спісы афіцэраў, якія няблага ведаюць беларускую мову і гатовы яе выкладаць. Менавіта для іх перш-наперш мяркуем наладзіць метадычныя заняткі. А пасля ўжо з дапамогай новаспечаных выкладчыкаў распачнём планавыя заняткі з асабовым складам.

— Але ж, здаецца, і сёння ўжо там-сям курсы дзейнічаюць?

— Так. І найперш — у самім Міністэрстве абароны. Створаны ў нас і лінгафонны кабінет. Добра працуюць курсы па авалодванні беларускай мовай у Менскім вышэйшым ваенным інжынерным вучылішчы.

— А ці адчуваеце вы прыкметную зацікаўленасць беларусізацыяй у войску з боку грамадскіх творчых арганізацый, саюзаў рэспублікі?

— Пэўная зацікаўленасць і паразуменне нашых клопатаў, безумоўна, ёсць. Але ўсё пакуль што трымаецца на асобных кантактах, зваротах. У Міністэрстве абароны творчыя людзі неспадзявана раптам убачылі патэнцыяльнага заказчыка кніг, брашур, падручнікаў, рознай друкарскай прадукцыі... Але ўвесь гэты працэс, паўтараюся, звязаны з грашыма, якіх сёння, відаць, і на новую вайсковую форму няма.

Канешне ж, было б глупствам вінаваціць некага за нежаданне дапамагаць вайскоўцам на грамадскіх пачатках. Навука і сама зараз у няпростай сітуацыі... І тым не менш мы чакаем дапамогі. Для нас гэта і сустрэча з ваеннымі гісторыкамі, літаратарамі-краязнаўцамі, і нават кароценькая прыватная кансультацыя мовазнаўцаў.

Вось рады, да прыкладу, і таму, што заўсёды гатовы выслухаць чалавека ў пакоях у Таварыстве беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Дарэчы, шматабяцаючай можа стацца правядзенне пастаяннадзеючага семінара па вайсковай тэрміналогіі. Разам з ТБМ Міністэрства абароны будзе праводзіць яго ў рамках працы інфармацыйнага культурна-асветніцкага цэнтра пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь.

— Усевалад Міхайлавіч, будзем спадзявацца, што ўжо цераз самы невялікі прамежак часу гутарка наша атрымаецца шмат даўжэйшай і больш мнагапланавай. А пакуль што — поспехаў вам на ніве беларусізацыі ў войску!

— Хацеў бы дадаць, што апошнім часам у войску пашырылася колькасць сталых чытачоў «Нашага слова». А ў наступным годзе газета Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны будзе ісці ў кожную салдацкую бібліятэку, у кожны вайсковы клуб. Гэткае рашэнне нядаўна прынята ў Міністэрстве абароны Рэспублікі Беларусь.

Гутарыў
Алесь КАРЛЮКЕВІЧ.

Ян ЗАПРУДНІК (ЗША)

ДВАРАНСТВА І БЕЛАРУСКАЯ МОВА

(Да праблемы «Асновы беларускага светапогляду»)

Артыкул зроблены паводле даклада на Міжнароднай канферэнцыі «Фарміраванне і развіццё нацыянальнай самасвядомасці беларусаў» 19—20 жніўня 1992 года ў Менску і Маладзечне.

Сёння, калі мы шмат гаворым пра «нацыянальнае адраджэнне», пра «адбудову нацыі», вельмі важна падаць аналізу само паняцце беларускасці, паколькі паняцце гэтае было катастрафічна звужана да паняцця сялянскасці, мужыцкасці, вясковасці. Звужанасць паняцця беларускасці сталася псіхалагічнай перашкодай на шляху да адраджэння, да ўсведамлення сябе як паўнавартаснага нацыянальнага арганізма. Звужанасць паняцця беларускасці перагароджвае доступ да разумення стратэгічна важных аспектаў нашае мінуўшчыны, патрэбных для ўмацавання будучыні.

Заўважма, што звужэнне паняцця беларускасці адбылося ў моц фактараў як аб'ектыўных, гэтак і суб'ектыўных.

Аб'ектыўным фактарам было тое, што фармаванне тэорыі беларускага адраджэння (пачынаючы ад гоманаўцаў 1884 года) і фармуляванне праграмы беларускага руху адбывалася ў імя сацыяльных нізоў, пастаўленых у цэнтр увагі народнікаў, а пасля сацыялістычнай ідэяй. На пачатку стагоддзя беларус прамовіў вуснамі свайго абуджэнца Янкі Купалы: «Я буду жыць, бо я МУЖЫК!»

Суб'ектыўным фактарам было тое, што ворагі беларускага адраджэння адразу ж угледзелі ў гэтым мужыкоўстве беларуса аргумент супраць беларускага руху — і карыстаюцца гэтым аргументам дасюль — у намаганні абніжаць беларускую ідэю, перш-наперш беларускую культуру, да сацыяльна найніжэйшага ўзроўню, каб пазбавіць гэтую ідэю агульнанацыянальнай радаслоўнай. А мы ў сваёй несвядомасці, у сваім яшчэ ў вялікай меры асяляненым мысленні, запраграмаваным нашаніўскай школай і замацаваным ленінскай метадалогіяй, памагаем нашым ворагам у канцэптуальным абкраданні паняцця «беларускасць». Гэтае збядненне саміх сябе ідзе таксама і ад няпоўнага разумення існасці гістарычнага працэсу.

Для разгляду пытання сацыяльнай генеалогіі ідэі самабытнасці Беларусі, а значыцца і права беларусаў на дзяржаўную незалежнасць, стаўлю тэзу: гістарычны працэс — гэта сума ўчынкаў людзей, намеры якіх часта былі зусім іншыя, чым вынікі іх учынкаў (суб'ектыўнае і аб'ектыўнае ў гісторыі). На падмацаванне гэтай тэзы падам ілюстрацыю ўсім нам відавочную: намеры і мэты, якія ставілі перад сабой аўтары савецкай перабудовы, былі далёкія ад таго, што атрымалася ў сапраўднасці, што мы называем аб'ектыўнай гісторыяй.

Газета «Нью-Йорк Таймс» (21.07.92) падала выказванне чэхаславацкага прэзідэнта Вацлава Гавэла. Пакідаючы сваю прэзідэнцкую пасаду ў выніку распаду Чэха-Славакіі, Гавэл сказаў пра гэты распад: «Я не думаю, што які-небудзь адзін чалавек мог бы стрымаць тое, што гістарычна неабходна».

Чалавек прапракуе, Бог выракуе. Непадуладнасць сацыяльна-палітычных працэсаў чалавечай волі адзначана прымаўкамі ў шмат якіх мовах. Вось жа падобную разбежнасць паміж намерамі і вынікамі мы можам прасачыць і ў складаным ды доўгім ходзе беларускага нацыянальнага адраджэння, у працэсе станаўлення нашае нацыянальнае свядомасці, ідэі беларускае дзяржаўнасці. Беручы агульна, ідэю гэтую фармулявалі не толькі выхадзенцы з сялянства, але таксама людзі іншых станаў, у тым ліку і дваране. У сувязі з гэтым усё наша нацыянальнае адраджэнне, дый увесь гістарычны шлях трэба разглядаць у шырэйшай перспектыве, не звужваючы яго да сялянскага аспекту.

А што робіцца цяпер у беларускай гістарыяграфіі? Паглядзім, да чаго вядзе, так бы сказаць, мужыкоўскае разуменне гісторыі свайго краю.

Вось рэфератыўны зборнік АН Беларусі «Беларусістыка» (№ 11. Мастацтвазнаўства, этнаграфія, фалькларыстыка. Мінск, 1991, с. 71—81) апісаў выдадзеную ў Менску ў 1990 годзе кнігу «Сям'я і сямейны быт беларусаў». Рэдагаваў зборнік паважаны сп. Васіль Бандарчык са сваімі калегамі. Гэта першае даследаванне сямейнага быту беларусаў у перыядзе ад XIV стагоддзя да нашых дзён. Вельмі важная тэма.

Але як разумеюць аўтары кнігі паняцце «беларуская сям'я»? Я засцерагаюся, што самой кнігі не чытаў, і, магчыма, маё ўражанне пра яе зменіцца пасля прачытання. Але, мяркуючы паводле даво-

(Працяг на с. 3).

Меркаванні — *Меркаванні*

З ГІМНАМ НЕ ТРЭБА СПЯШАЦЦА

Яшчэ нядаўна цяжка было паверыць, што рэспубліка атрымае сваю дзяржаўнасць. Але нават у тыя, цяпер ужо мінулыя, часы беларусу калі-нікалі рабілася сорамна за свой гімн, дзе яго мелі за «малодшага брата». Таму з такім хваляваннем мы сёння чакаем вынікаў конкурсу на лепшы тэкст. Дагэтуль работа журы была «абвеяна таямніцай». І вось з'явіліся шэсць конкурсных варыянтаў. Калі не лічыць першых трох — даўно вядомай класікі, то цяжка паверыць, што не знайшлося нічога лепшага, што людзі з густам (а ў кампетэнцыі журы мы не маем падстаў сумнявацца) свядома палічылі гэтыя тэксты вартымі конкурсу. Якія ж тады былі астатнія? Але гэтае пытанне застаецца рытарычным, бо папярэдні адбор адбываўся пад вялікім сакрэтам ад грамадскасці.

Два апошнія тэксты (а ў пэўнай ступені і «3-і варыянт») цяжка назваць вершамі, бо ўяўляюць яны просты набор слоў і лозунгаў, тут адсутнічае не толькі намёк на паэтычнасць і мінімум вершаванай тэхнікі, але нават колькі-небудзь элементарны змест. Перад намі — абрыўкі перабудовачна-адраджэнскіх канцэпцый, беларушчына, перасаджаная на «саўкоўскую» глебу.

Возьмем «А хто там ідзе?» Тут табе ўсё: і «Не пакіне Бог Нашу Беларусь» (параўнайма: «Боже, царя храни»), і «Руш у паход Нескароны народ» («Марш, марш вперёд, свободный народ» або «Марш, марш, Дамброўскі»). Радок жа «Пад крысом «Пагоні» — гэта пародыя, якая не патрабуе каментару.

«О, фартуна» яшчэ больш лозунгавая і бессюжэтная. У тэксце кожныя некалькі радкоў мяняюцца лады і часы дзеясловаў; такое ўражанне, што перад намі нейкая неўнарадкаваная прамова. Зразумела: у бедных савецкіх паэтаў нарэшце «прарваліся» нацыянальныя пачуцці, але якія адносіны гэта мае да гімна? «О, фартуна» (як, зрэшты, і «3-і варыянт», і «А хто там ідзе?») наскрозь цытатная, адсылае да папярэдніх вершаў. Словы «Магутны Божа» — да аднайменнага верша Н. Арсенневай, «беларускі вольны дух» — да «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» М. Краўцова, а «нашай волі абуджэнне» — да мітынговай песні С. Сокалава-Воюша. Акрамя таго, у кожным з трох гімнаў згадваецца «Пагоня» (Багдановіча?). Застаецца спытаць: ці не прасцей вярнуцца да першакрыніц?

Наўрад ці два апошнія варыянты здольныя да паўнавартаснае канкурэнцыі. Але на іх фоне тым большую небяспеку ўяўляе «3-і варыянт», які больш за ўсё нагадвае эстрадную песню.

Калі прыгледзецца — то і гэты тэкст похапкам зьлеплены з абрыўкаў гістарычных згадак, старых і найноўшых лозунгаў ды ілжэрамантычнай бутафорыі. Першыя ж словы — дзе гаворыцца пра дом — асацыіруюцца з вядомымі папулярнымі песнямі. Але гэты сімвал, па-першае, занадта прыватны, песенны (і прытым не народнапесенны, а масавы). Па-другое, няма тут асабліва чым хваліцца пра «збераглі», калі на нашых вачах і па сёння разбураецца архітэктура і прырода Беларусі, чаго не назіраецца ў прыбалтыйскіх суседзяў.

Такім чынам, паўстае пытанне: няўжо папярэднія вынікі конкурсу паказалі поўнае банкруцтва нашай сучаснай паэзіі? Наўрад ці. Наступленне кіча і цытатнасці знамянуе надыход эпохі постмадэрнізму, калі аўтэнтычнае выказванне немагчыма фізічна. Гімн жа патрабуе першаснае прастаты, класічнае яснасці, неапасродкаванасці адчування. Акрамя таго, стварэнне яго не церпіць спешкі, і ці не лепш было б спыніцца на класіцы.

Тэкст Краўцова — добрая ваяцкая песня, але менавіта ваяцкая, як і падкрэслена ў падзагалоўку. Тут устаноўка на перманентнае адраджэнне, а кожны з нас марыць пра канчатковае адраджэнне і спакойнае, нармальнае жыццё. Трэба думаць пра будучыню і помніць, што мы ўжо існавалі ў стане перманентнай рэвалюцыі. Зрэшты песня «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» ніколі не была гімнам.

Гімнам БНР, паводле сведчання С. Новіка-Пяюна, лічыўся тэкст Я. Купалы на музыку Янчука (чытайце пра гэта ў першым нумары «Чырвонай змены» за 1992 г.). Дзіўна, што ў Купалы — паэта, які не проста класік, а сімвал, выразнік беларускага духу, камісія не абрала для конкурсу ніводнага верша. Не ўвайшоў у конкурсную шасцёрку і гімн самога С. Новіка-Пяюна — тэкст пераўзыходзіць сваімі вартасцямі большасць прапанаваных нам цяпер. А між тым гэты чалавек, якога так любіць моладзь і якога імкнуцца не заўважаць многія старэйшыя пісьменнікі (да гэтага часу ўсё адкладаецца ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» кніга С. Новіка-Пяюна), нічым не запляміў сябе; ён ледзь не адзіны, хто злучае сабою дух нашаніўства і сучаснасць.

Ды вернемся да конкурсу. Атрымліваецца, што гімнамі здольны стаць толькі два творы: Арсенневай і Багдановіча. Бязумоўна, «Пагоня» — геніяльны верш, варты яго аўтара. Не ў кожнага народа ёсць гімн такога ўзроўню, але музыка, на нашу думку, не зусім адпавядае яму як гімну. Дрэнна, што «Літоўскую пагоню» перарабілі ў «Крывіцкую» і гэтым самым узаконілі не толькі цалкам памылковую гістарычную канцэпцыю, але ў чарговы раз аддалі летувісам Вялікае княства, чарговы раз нечага збаяліся або праявілі непатрэбную сціпласць.

Застаецца «Магутны Божа» Н. Арсенневай. Гэта таксама высокамастацкі твор. Калі ён у нечым і саступае «Пагоні», то ў ім ёсць іншыя вартасці, якія робяць яго найбольш вераГодным варыянтам беларускага гімна. У друку было нараканне на эпітэт «шэрая» праца. Але ў гэтым якраз ёсць рэалістычная хрысціянская праўда: так наканавана чалавеку паводле Пісання. Досі хлусні, хопіць перамалёўваць крывёю будні ў святы. Хрысціянства менавіта вучыць шукаць радасць у звычайнай штодзённшчыне, а не траціць марна сілы на пошукі, якія рана ці позна спустошваюць фізічна і маральна.

Таму Рада дырэктараў музеяў рэспубліканскага значэння ад імя працоўных калектываў аддала галасы за тэкст гімна «Магутны Божа», падпісала выказаныя думкі ў артыкуле «З гімнам не трэба спяшацца» і просіць камісію і нашых дэпутатаў задумацца...

Рада дырэктараў рэспубліканскіх музеяў.

Тэкстаў пакуль няма

У свой час быў аб'яўлены конкурс на стварэнне гімна Рэспублікі Беларусь. Некалькі конкурсных твораў былі змешчаны ў рэспубліканскіх газетах. А вось каб надрукаваць там усе прапанаваныя творы, месца, пэўна, не хапіла. Ці гэтага не пажадала конкурснае журы? Тады скажыце, што ж гэта за конкурс? Гімн — адзін з асноўных сімвалаў дзяржаўнасці. Ён будзе служыць цэлай нацыі і глыбінёй свайго зместу закліканы аб'ядноўваць нацыю, паказваць ёй шлях да развіцця і росквіту. Таму абмяркоўваць яго трэба папярэдне шырока і ўсенародна.

Нарэшце ў эфіры і ў друку з'явіліся папярэднія вынікі конкурсу, дзе да заключнага разгляду адабрана сем твораў, адзін з іх — толькі музычны, без слоў. Не раз і не два перачытаў я гэтыя літаратурныя творы. І зведаў у выніку не радасць, не гонар за наш будучы гімн, а горкае расчараванне.

У гімне ў яркай, кароткай і трапнай форме павінна гаварыцца пра мінулае, сучаснае і будучае дзяржавы. На жаль, у тых шасці варыянтах усё гэта праглядае вельмі цьмяна. «Пагоня» М. Багдановіча і «Мы выйдзем шчыльнымі радамі» М. Краўцова — добрыя творы, але многае з гэтых твораў ужо не сучасна ні нашым сённяшнім рэаліям, ні, думаецца, заўтрашняму дню.

«Магутны Божа» Н. Арсенневай — хутчэй малітва, а не гімн.

Там адны просьбы і ніякай веры ў свае сілы, у сілы народа, які абвясціў незалежнасць, які хоча будаваць эканамічна моцную прававую дзяржаву. Але аднымі малітвамі яе не пабудуеш.

Пяты варыянт — «А хто там ідзе?», імя сучаснага аўтара на ўмовах конкурсу не называецца. Магчыма, гэта і добра. Бо, на маю думку, для гімна ўжо лепш падышоў бы верш такой жа назвы Янкі Купалы.

Два астатнія вершаваныя варыянты, на маю думку, да гімна ўвогуле не падобныя. Асобныя месцы гэтых вершаў — немудрагелісты набор слоў, лозунгаў і заклікаў, дзе ўсё перамешана, а то і пастаўлена з ног на галаву.

Відаць, журы конкурсу да такой важнай справы паставілася без вялікай адказнасці ці ў яго не было выбару. Напэўна, позна ўжо штосьці прапаноўваць, але для гімна больш падыходзіць верш Янкі Купалы «Гэй, наперад». Хаця — чаму позна? Можна адкласці канчатковы выбар тэксту гімна і пашукаць ці стварыць лепшыя варыянты. Гімн — гэта не шлягер-аднадзёнка. Па задуме ён ствараецца на стагоддзі. Таму і павінен ва ўсім адпавядаць свайму высокаму прызначэнню. Інакш народ яго не прыме.

В. ЗАБАЙЛОВІЧ.

г. Дуброўна.

Ян ЗАПРУДНІК **(ЗША)**

ДВАРАНСТВА І БЕЛАРУСКАЯ МОВА

(Працяг. Пачатак на с. 2).

лі дэтальнага апісання гэтай публікацыі ў рэфератыўным зборніку, беларуская сям'я для сп. Бандарчыка — гэта СЯЛЯНСКАЯ сям'я. Сем'і феадалаў, купцоў, духавенства, бюракратаў, і іншых сацыяльных груп, з якіх складалася гарадское жыхарства сярэднявечнай Беларусі, выпалі з поля зроку даследнікаў, не сталіся часткай беларускага гістарычнага ландшафту.

Гэтак жа звужана, дарэчы, прадстаўляюць беларускую сям'ю і рэдактары выдадзенай у 1989 годзе энцыклапедыі «Этнаграфія Беларусі»: паняцце сям'і тут таксама зведзенае да сялянскасці. Працягваецца, такім чынам, канцэптуальнае абкраданне свае мінуўшчыны, сябе саміх, перад чым перасцерагаў яшчэ ў сярэдзіне 60-ых гадоў Мікола Алексютовіч.

А можа, у мінуўшчыне сапраўды не было беларускіх сем'яў, апрача сялянскіх ды рамесніцкіх? Пытанне, зразумела, рытарычнае. Тым не менш, для скептыкаў зазначу, што, прыкладам, гісторык Васіль Мялешка ў манаграфіі 1988 года пра Магілёў у XVI — сярэдзіне XVII стагоддзя піша (падаю ў перакладзе з расійскае): «Жыхарства Магілёва складалася з тыповых для феадальнага горада сацыяльных груп. Асноўнай сярод іх па сваёй колькасці і значэнні былі мяшчане. Гэта былі буйныя купцы, сярэднія і дробныя гандляры, рамеснікі, што знаходзіліся пад юрысдыкцыяй магістрата... Частка жыхарства была прадстаўлена невялікай групай шляхты, духавенства і замкавай адміністрацыі» (160).

Прыклад з асвятленнем сям'і нам паказвае, што на беларускую мінуўшчыну яшчэ не ўсе нашыя гісторыкі глядзяць інтэлектуальна разняволеным зрокам. Тут часам справа адраджэння беларускай нацыянальнай свядомасці, а разам з тым і навуковая грунтоўнасць, вымагаюць, каб у энцыклапедычных даведніках і дэталізаваных манаграфіях беларуская сям'я разумелася і асвятлялася ва ўсёй сваёй сацыяльнай і культурнай паўнаце — гэтак, прыкладам, як зрабілі аўтары БелСЭ з артыкулам «Адзенне», упрыгожыўшы артыкул малюнкамі адзення ўсіх сацыяльных пластоў гістарычнае Беларусі.

Шатландскі паэт Роберт Бёрнс у адным са сваіх афарыстычных вершаў, якімі ён славіцца, выказаў пажаданне, каб была гэткая сіла, якая дала б нам дар бачыць сябе такімі, якімі іншыя нас бачаць. Гэта, бясспрэчна, вялікі дар, якім мала хто валодае,— бачыць сябе такім, якім іншыя цябе бачаць. Але, з другога боку, трэба таксама памятаць, што вонкавы свет нас, беларусаў, спісаных гуртом у сялянства і аканаваных на сялянства, не пабачыць паўнакроўнай нацыяй, калі мы самі сябе такімі бачыць не будзем.

Хачу тут зазначыць, што гэтае маё сцвярджэнне аніяк не трэба разглядаць, як нейкую знявагу селяніна. Мае бацькі, хоць і мелі настаўніцкую асвету, былі сялянамі, і да селяніна мы ўсе павінны ставіцца з глыбокай пашанай за ягоную працавітасць і ягоны творчы талент. Сялянства захавала нашу родную мову, дало кадры адраджэнцаў. На пэўных этапах наш нацыянальны рух чэрпаў свае фізічныя і духоўныя сілы ў асноўным з сялянства, і ў моц якраз гэтай акалічнасці шмат хто атаясамляў паняцце сацыяльнае з паняццем нацыянальным. У Дзяржаўнай думе Расіі 1906—1917 гадоў у даведніках пра нацыянальнасць дэпутатаў гэтак і пісалі: «белорус-крестьянин» або «крестьянин-белорус».

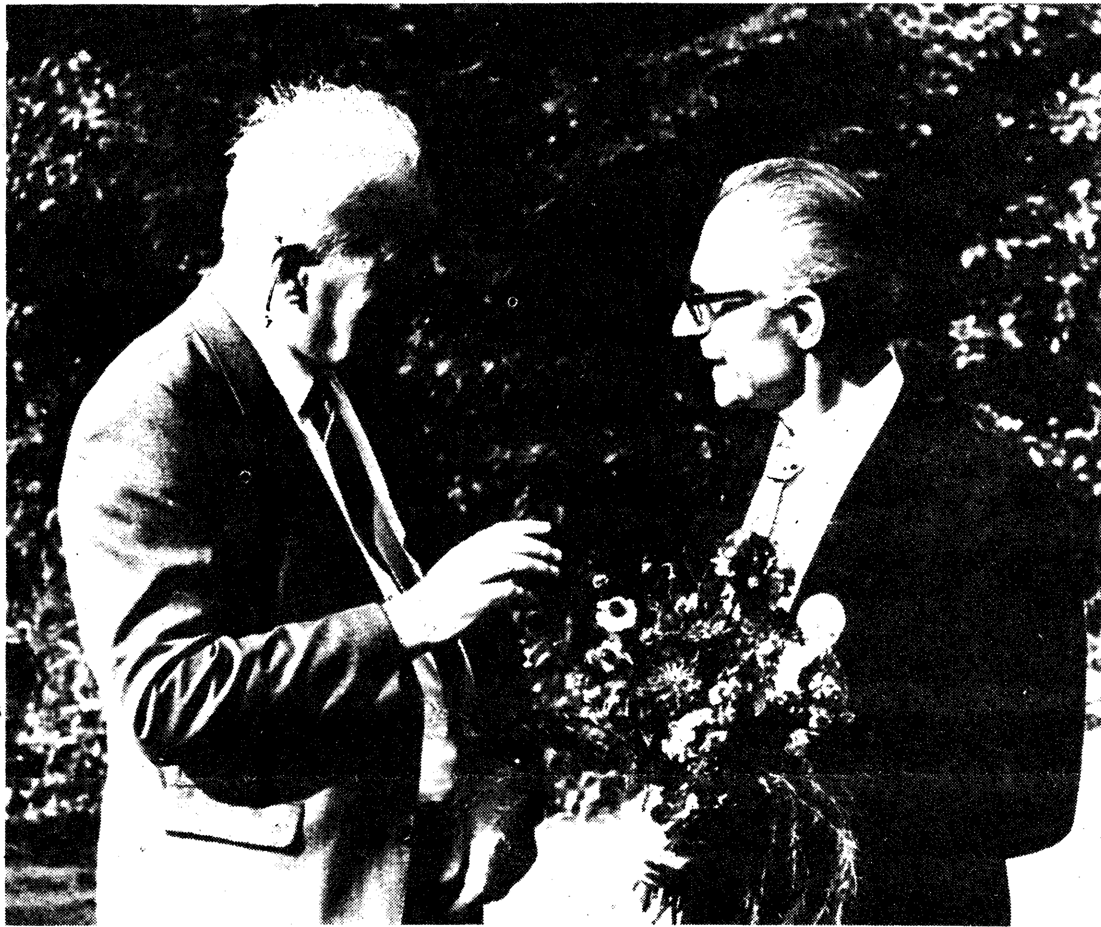

НА ЗДЫМКУ: Ян Запруднік і Ніл Гілевіч на маладзечанскай зямлі.

Фота Міхася ХАМЦА.

Але сёння, калі мы дачакаліся магчымасці свабодна азірацца на сваю мінуўшчыну, калі ад духоўнага адраджэння залежыць — у большай меры, чым людзі звычайна думаюць — адраджэнне эканамічнае, нам асабліва важна ставіць пытанне пра ролю прадстаўнікоў вышэйшых і сярэдніх сацыяльных пластоў на Беларусі — дваранства і шляхты — у беларускім нацыянальным адраджэнні. Трэба вызваляцца ад догмаў і шаблонаў у сваім разуменні працэсу станаўлення беларускай нацыянальнай свядомасці і развіцця беларускага адраджэнскага руху. Бо шмат хто з нас усё яшчэ глядзіць на сваю мінуўшчыну праз прызму ранне-купалаўскіх беларусаў, тых, што ідуць «агромністай такой грамадой» са сваёй «крыўдай» на «худых плячах, на руках у крыві, на нагах у лапцях». І пра літаратуру беларускую пішацца, што яна «ад мужыка. пра мужыка і для мужыка».

Пры ўсёй пашане да выдатнае трыбуны сучаснае нацыянальнае думкі, газеты «Літаратура і мастацтва», нельга не зазначыць, што яе купалаўскі заклік «Людзьмі звацца», паўтараны штотыдня, перашкаджае ўспрыманню нашае мінуўшчыны ва ўсёй яе шматкласавасці, бо кладзе акцэнт, запозненае беларускае дзяржаўнасці. А ведаць іх вельмі важна і з гледзішча на навуковую грунтоўнасць, і дзеля псіхалагічна-палітычных меркаванняў. Гэты апошні момант, псіхалагічна-палітычны, важны ў тым сэнсе, што на беларускую дзяржаўнасць шмат хто ўсё яшчэ глядзіць, як на байструка гісторыі, як на нейкую анамалію сацыяльнай прыроды.

Вось чаму зноў і зноў трэба ставіць пытанне: хто ж на працягу апошніх двух стагоддзяў пракладаў канцэптуальны шлях да незалежнасці Беларусі ў сэнсе фармулявання ідэі апрычонасці і самабытнасці беларускага народа? Дзе ідэйныя вытокі Акта 25 сакавіка 1918 года і, паслядоўна, Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларусі 27 ліпеня 1990 года?

Ці была якая-небудзь роля беларускага дваранства ў зацяжным працэсе станаўлення беларускае дзяржаўнасці? Няхай нас не бянтэжыць факт, што ў сваёй большасці дваране XIX — пачатку XX стагоддзя не выглядаюць беларусамі, калі мераць іх сённяшняй меркай. Гэткае меранне было б метадалагічна памылковым і палітычна шкодным. Ды мы і не можам вымагаць ад якога б там ні было беларуса, ані ў мінуўшчыне, ані ўжо для сённяшняга дня, на гэтых абяздоленых купалаўскіх мужыках.

У нашых нацыянальных інтарэсах сёння ўстанавіць як мага шырэйшую гістарычную панараму беларускага грамадства мінулых стагоддзяў. Калі мы будзем глядзець на беларусаў XIX — пачатку XX стагоддзя як на выключна плебейскую нацыю — так, як на яе глядзелі народнікі 1880-ых гадоў,— дык мы не зразумеем свае ідэйнае генеалогіі ў сённяшніх новых абставінах, мы не будзем ведаць усіх вытокаў сучаснасці, нейкае стопрацэнтнае адпаведнасці пэўнаму стандарту ў поглядах, бо такое вымаганне — гэта дагматычны і антыдэмакратычны нонсенс. Значыцца, у кожнага свайго папярэдніка на ніве беларушчыны, разумеючы беларушчыну ў самым шырокім сэнсе, трэба шукаць элементаў, якія працавалі б на карысць нашага нацыянальнага адраджэння.

У падыходзе да гістарычных постацяў патрэбная светаглядная талерантнасць і разуменне, што кожная эпоха, кожны перыяд мае свае ідэйныя асаблівасці. Урэшце, паўтараюся, трэба глядзець на гістарычны працэс як на пэўнага роду будаўніцтва, у якім той, хто ўкладае сваю цагліну, не ведае, як ягоная будыніна будзе выглядаць пры наступных пакаленнях.

Мяшчане акадэмік Яўхім Карскі і этнограф Аляксей Сапуноў, дваране-памешчыкі Аляксандр Ельскі, Раман Скірмунт і князь Іеранім Друцкі-Любецкі, як і шмат іншых прадстаўнікоў дваранскіх родаў на Беларусі, пры ўсіх іх светапоглядах і палітычных своеасаблівасцях, унеслі кожны свой уклад у тую Беларусь, якую мы бачым перад сабой сёння. І можна смела сказаць, што ніхто з іх не мог прадбачыць, якой гэтая Беларусь будзе пад канец XX веку, так як тысячы заходніх саветолагаў не маглі прадбачыць нават тры гады наперад, які будзе вынік гарбачоўскае перабудовы з яе канцом камуністычнае «імперыі зла».

Акадэмік Карскі гаварыў пра беларускую мову як пра «наречие» або «западно-русский язык» і быў далёкі ад думкі пра палітычную незалежнасць Беларусі. А на самой справе Карскі, як ніхто іншы, спрычыніўся да ўмацавання гэтага «наречия», як мовы, што сталася галоўным аргументам у нашым змаганні за незалежнасць.

Этнограф Сапуноў быў, паводле нашых сучасных мерак, «заходна-русам». На «заходна-русаў» сённяшнія незалежнікі глядзяць, як на ідэйных недаросткаў. Але гэта Сапуноў бараніў у Дзяржаўнай думе, дзе ён быў дэпутатам ад Віцебскай губерні, права беларусаў на нацыянальнае самавызначэнне і сваімі публікацыямі падтрымліваў веру, што да гэткага самавызначэння дойдзе. У 1910 годзе ў «Витебских Губернских Ведомостях» у нарысе «Беларус і беларусы» (нарыс выйшаў таксама асобнай брашурай) Сапуноў надаваў вялікае значэнне гістарычным ведам як фактару нацыянальнай свядомасці і жыццяздольнасці нашага народа. Пра этнаграфічныя працы Раманава, Гільтэбранта, Бяссонава, Шэйна, Нікіфароўскага ды іншых. Сапуноў казаў, што яны «знявраўдзілі пашыраную думку пра кволасць і друзласць натуры нашчадкаў гэных грозных Палачанаў, як пра іх кажацца ў «Слове аб палку Ігаравым».

Дваранін Раман Скірмунт, род якога стагоддзямі жыў на Палессі, быў асуджаны абэцэдараўцамі як «рэакцыйны намешчык і контррэвалюцыянер» на гістарыяграфічную смерць, на замоўчванне. Контррэвалюцыянерам Скірмунт, бясспрэчна, быў, але не рэакцыянерам. Наадварот, ён належаў да ліку прагрэсіўных гаспадарнікаў. Як дэпутат першай Дзяржаўнай думы ў 1906 годзе, Скірмунт выказваў погляды, да якіх варта было б прыслухацца шмат якім дэпутатам сучаснага Вярхоўнага Савета Беларусі. Скірмунт выступаў супраць нацыяналізацыі зямлі, але за права сялянаў на павелічэнне іх гаспадарак. За нацыяналізацыяй зямлі Скірмунт празорліва бачыў тое, што сталася пасля ў выніку калектывізацыі — валадарства бюракратаў. На чыю карысць нацыяналізацыя пойдзе? — ставіў ён пытанне. І адказваў: «Адзіным спадкаемцам, адзінай юрыдычнай асобай, якая прыняла б у сваю собскасць усе адчужаныя землі, была б дзяржава. Ізноў лахва бюракратыі Эльдарада... Сын не будзе карыстацца вынікамі працы свайго бацькі. Пладамі працы ранейшых уласнікаў будуць карыстацца новыя, чужыя людзі».

Пра Рамана Скірмунта ў шмат якіх дарэвалюцыйных выданнях можна прачытаць як пра «паляка». Тым жа часам сам Скірмунт сябе за паляка не ўважаў. У Дзяржаўнай думе ён быў адным з ініцыятараў руху за аўтаномію Беларусі насуперак некаторым польскім дзеячам. Вынікам гэтага руху было тое, што дэпутаты беларускіх губерняў, якія стаялі за аўтаномію, не ўвайшлі ў аўтанамістычнае Польскае Кола, а ўтварылі сваю асобную групу. Да гэтае групы, апрача Скірмунта, належалі дэпутаты Лядніцкі, Масоніс, віленскі епіскап Роп, Ялавецкі, ксёндз Сангайла ды іншыя прадстаўнікі беларускіх губерняў.

(Заканчэнне на с. 4).

Максіму ТАНКУ — 80!

17 верасня спаўняецца 80 гадоў з дня нараджэння народнага паэта, акадэміка АН Беларусі Максіма Танка (Скурко Яўгена Іванавіча).

Нарадзіўся Максім Танк у вёсцы Пількаўшчына Мядзельскага раёна. Маляўнічыя мясціны роднага краю рана абудзілі ў вясковым хлапчуку паэта, які штодзённа імкнуўся да набыцця ведаў, да пазнання свету. Скончыўшы польскую сямігодку, юнак вучыўся ў беларускай і рускай гімназіях. У пачатку трыццатых гадоў Максім Танк стаў актыўным змагаром за вызваленне Заходняй Беларусі, удзельнічаў у выданні падпольнай і легальнай перыёдыкі («Пралом», «Часопіс для ўсіх», «Крыгалом», «Наша воля», «Беларускі летапіс»).

Першы верш «Заштрайкавалі гіганты коміны», падпісаны псеўданімам Максім Танк, быў надрукаваны ў 1932 годзе ў газеце «Беларускае жыццё». Неўзабаве, дзякуючы матэрыяльнай падтрымцы КПЗБ, Максім Танк выдаў зборнікі вершаў «На этапах», «Журавінавы цвет», «Пад мачтай» і паэму «Нарач».

За рэвалюцыйную дзейнасць і прапаганду рэвалюцыйных ідэй у Заходняй Беларусі ўлады буржуазнай Польшчы арыштоўваюць яго і прыгаворваюць да турэмнага зняволення. Але і ў няволі Максім Танк змагаецца. У віленскай турме Лукішкі ён арганізаваў выданне падпольнага рукапіснага часопіса «Краты». Самабытны талент і актыўная грамадзянская пазіцыя ў хуткім часе прынеслі паэту папулярнасць і прызнанне сярод радыкальнай моладзі Заходняй Беларусі.

Пасля вызвалення радзімы ад буржуазнай Польшчы Максім Танк жыве ў Беластоку і працягвае актыўную творчую дзейнасць. Радасць вызвалення была нядоўгай — пачалася Вялікая Айчынная вайна. Максім Танк трапляе на фронт, працуе ў рэдакцыі франтавой газеты «За Савецкую Беларусь», піша патрыятычныя вершы, якія выходзяць асобнымі зборнікамі «Вастрыце зброю» і «Праз вогненны небасхіл». Вярнуўшыся з вайны, ён актыўна ўключаецца ў мірнае жыццё, у сваіх творах асуджае вайну і ўслаўляе мір як найвышэйшую каштоўнасць у чалавечым жыцці, апявае мудрасць народа і духоўныя каштоўнасці чалавека. З друку выходзяць новыя кнігі Максіма Танка «Каб ведалі», «На камні, жалезе і золаце», «У дарозе», «След бліскавіцы», «Мой хлеб надзённы», «Глыток вады» і іншыя.

З 1948 па 1967 год Максім Танк працуе галоўным рэдактарам часопіса «Полымя», з 1967 па 1990 год — старшынёй праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

У апошнія гады Максім Танк выдаў кнігі паэзіі «Нарачанскія сосны», «Прайсці праз вернасць», «За маім сталом» і іншыя.

Нягледзячы на свой узрост, Максім Танк і сёння актыўна ўдзельнічае ў культурным і грамадскім жыцці Беларусі. Выступае з новымі вершамі ў друку, сустракаецца з чытачамі. Віншуючы Яўгена Іванавіча з юбілеем, жадаем яму і надалей творчага неспакою, здароўя, доўгіх і плённых гадоў жыцця і ўсяго самага найлепшага.

* * *

Не толькі ўзяў таму я гэту мову,
Што на ёй рэкі, пушчы гаманілі,
Шумелі ў полі каласы і травы,
Пераклікаліся па гнёздах птушкі,
Што з ёю лёгка было стаць чым хочаш —
Пявучай скрыпкай,
жаўруком,
паэтам.
Я гэту мову ўзяў таму, што
Зашмат у ёй было гарчных песень,
І мне хацелася прынесці болей
Ёй чалавечай радасці і сонца.
Таму цяжэй мне, як другім, калісьці
На гэтай мове стаць паэтам.

* * *

Нада мною — неба, сонца.
А перада мною — далеч.
Я іду за роднай песняй,
Як вандроўнік за кульбакай,
Як агонь — за сухавеем,
Як рака — за крыкам чаек,
Цень — за воблакам лятучым,
Рэха — за раскатам грому.
І няма ў вандроўцы гэтай
Ні прывалу, ні спачынку,
Покуль рэха не замоўкне,
Цень аблокаў не растане,
І рака не спыніць бегу,
І агонь не перατлее,
І не зморыцца кульбака.

* * *

Не раз уладары,
Шчаслівыя і закаханыя,
Спынялі час.
І ў мяне не раз
З'яўлялася спакуса
Спрабаваць зрабіць
Нешта падобнае.
Але, адчуўшы,
Як пад нагамі
Прабіваецца свежая трава,
Убачыўшы,
Як апяраюцца
Маладыя птушаняты,
І пачуўшы,
Як нараджаюцца
Новыя песні,—
Я свае рукі, узняты,
Каб сонца затрымаць,
Зноў апусціў
На плуг.

Смак віна

Чаркай віна
Адзначаецца дзень нараджэння
І дзень развітання.
Розніцы, пэўна, між імі
Ніякай няма,
Калі не лічыць
Розніцы ў смаку віна.

Шчаслівы дзень

Сцвярджалі старэйшыя,
Што імі
Ужо вырашаны праблемы
Праўды, няпраўды,
Дружбы, кахання,
Жыцця і смерці...
І я быў засумаваў,
Што мне яны
Нічога не пакінулі.
Але аднойчы, усумніўшыся
У нейкай дробнай ісціне,
Я пачаў правяраць,
І аказалася:
Усё — ад альфы да амегі —
Трэба мне вырашаць
Нанава.
І гэта быў
Мой самы шчаслівы дзень.

н З (ЗША)

ДВАРАНСТВА І БЕЛАРУСКАЯ МОВА

(Заканчэнне. Пачатак на с. 2, 3).

У жніўні 1906 года пасля разгону першай Дзяржаўнай думы вядомы польскі палітычны дзеяч Раман Дмоўскі пісаў пра свае разыходжанні са Скірмунтам у кіеўскай польскай газеце «Дзённік Кіеўскі» гэтак: «Скірмунт перш-наперш не ўважае сябе за паляка. У гутарцы са мною ён заявіў, што ён беларус, які адно ўзгадаваны ў польскай культуры, — што... ён не мае найменшае патрэбы залічаць сябе да народнасці, з якою яго звязвае адно культура».

Князь Іеранім Друцкі-Любецкі, прадстаўнік старажытнага беларускага дваранскага роду, быў у першай Дзяржаўнай думе дэпутатам ад Менскае губерні. Ягоныя ідэйна-палітычныя погляды за часамі рэвалюцыі 1905—1906 гадоў былі ў духў часу. Друцкі-Любецкі не толькі захапляўся інтэрнацыяналісцкімі ідэямі сацыялізму, але арганічна спалучаў з імі і ідэю нацыянальнага самавызначэння Беларусі. У адным са сваіх думаўскіх выступленняў у часе абмеркавання зямельнага пытання ён заяўляў:

«Пачуццё ўласнасці гэтак глыбока прасякла ў душу жыхарства Паўночна-Заходняга краю, што яно заве гэтую зямлю сваёй зямлёй, а прынцып собскасці гэтак грунтоўна яму ўласцівы, што, уласна кажучы, яно нават уважае, што ўся тэрыторыя павінна належаць жыхарству, якое на ёй жыве».

У гэтых словах князя Друцкага-Любецкага быў выказаны галоўны палітычны настулат цэлае групы дэпутатаў беларускіх губерняў, гэтак званых «тэрытарыялістаў», што дамагаліся ў першай Дзяржаўнай думе Расіі аўтаноміі для Беларусі, як перадумовы правядзення зямельнае рэформы.

Пра што гавораць нам прыклады з Карскім, Сапуновым, Скірмунтам і Друцкім-Любецкім? Ды пра тое, што беларускасць у розных формах і з рознай ступенню інтэнсіўнасці праяўлялася сярод розных сацыяльных пластоў, у тым ліку сярод дваранства. Погляды гэтых людзей, іх дзейнасць не маглі не мець уплыву на станаўленне ідэі беларускага нацыянальнага адраджэння, на развіццё беларускага руху ў кірунку да свае дзяржаўнасці. Гэта значыць, што беларускі нацыянальна-гістарычны гмах другой палавіны XIX стагоддзя не быў канчаткова зруйнаваны аж да свайго сацыяльнага падмурку — сялянства, а былі яшчэ ў ім сцены і нават крыху даху.

Мяне ўразіў часам пададзены гісторыкам Паўлам Церашковічам факт (гл. «Весці» АН БССР, серыя грамадскіх навук, № 5, 1986, с. 94), што «згодна з перапісам 1897 года з 153 тысяч прадстаўнікоў саслоўя дваран 43,3 працэнта прызналі роднай мовай беларускую». Гэта больш за 65 тысяч беларускамоўных дваран! Маса народу! Дзе ж у нашай гістарыяграфіі сляды гэтых дзесяткаў тысяч людзей?! Яны ж у моц свайго прызнання беларускае мовы павінны былі неяк выявіць гэтую сваю беларускасць. Пошукі іх слядоў стаяць сёння на парадку дня перад беларускімі гісторыкамі. «Пачнём някратаны паданні сачыць пад бацькаўскай страхой», — заклікаў Янка Купала.

Трэба думаць, праўда, што для шмат каго з тых беларускамоўных дваран 1897 года беларуская мова была проста «наречием русского языка», а палітычны ідэал не выходзіў за рамкі «заднорусизма». Але былі і дваране-аўтанамісты, што сталіся пасля незалежнікамі. Быў дваранін Аляксандр Уласаў, выдавец «Нашай Нівы»; былі дваране браты Іван і Антон Луцкевічы, арганізатары і галоўныя публіцысты «Нашай Нівы»; была княгіня Магдалена Радзівіл, якая фінансавала выданне Багдановічавага «Вянка», газеты «Беларус» (1913—1915).

У цудоўным зборніку матэрыялаў Генадзя Кісялёва «Пачынальнікі», у рэдагаванні якога браў удзел і наш паважаны Адам Мальдзіс, XIX стагоддзе поўніцца дваранамі, пачынальнікамі беларускага нацыянальнага Адраджэння. І яны сёння сведчаць перад намі, што за іхнымі часамі — гэта сярэдзіна XIX стагоддзя — беларускай мовай «любілі размаўляць паміж сабой старыя паны, што яшчэ жывуць». У 1868 годзе дваранін Вінцук Дунін-Марцінкевіч у сваім прывітальным вершы на прыезд Концкага, Сыракомлі і Манюшкі, гаворачы пра Сыракомлю, які паралельна з польскай ужываў у сваёй творчасці беларускую мову, пісаў: «Другі дудар як запіяе над дудку сваячу, вось і добры пан заплача — і я з ім заплачу». Свой пераклад «Пана Тадэвуша», «перавернутага на беларускую гаворку», як зазначыў сам Дунін-Марцінкевіч, ён ахвяраваў, кажучы ягонымі словамі, панам і простаму народу з-над Дняпра, Дзвіны, Беразіны, Свіслачы, Віліі і часткова Нёмана.

Статыстыка нудная рэч, але часамі яна бывае больш красамоўнай за слова. Чаго сёння вельмі патрабуе беларуская гістарычная навука, а разам з ёй і грамадская псіхалогія, гэта — адпаведнай статыстыкі беларускага руху апошніх 150 гадоў. Гэта нам патрэбна, каб паглядзець, да якіх сацыяльных груп належалі тыя, што ўкладалі цэглы ў падмурак і ў сцены нацыянальнае будыніны, якую мы сёння завём суверэннай Рэспублікай Беларусь. Думаю, што такая статыстыка, належна пракаменціраваная, адчыніла б шмат каму з нашых сучаснікаў вочы на беларушчыну ва ўсёй яе сацыяльна-культурнай шматграннасці, каб беларушчына для іх перастала быць лапцюжнай і мужыцкай.

Хачу тут далучыцца да закліку ўніклівага нашага філосафа Уладзіміра Конана, выказанага ў леташнім жнівеньскім нумары часопіса «Полымя»: «Давайце будзем супрацоўнічаць у адбудове Беларусі — з усімі, хто адмовіўся ад палітыкі ліквідацыі беларусаў як нацыі, — з дэмакратамі і беларускімі камуністамі, з каралямі і вялікім князямі, з «левымі» радыкаламі і правымі кансерватарамі — з усімі, хто шчыра прызнае гістарычнае права беларускае нацыі на яе будучыню».

І памятайма, што наш маральны абавязак перад памяццю папярэднікаў, а разам з тым і прынцып добрай гаспадарлівасці вымагаюць, каб у далейшым адбудоўванні Беларусі выкарыстоўваліся абсалютна ўсе рэсурсы, якія гэтае будаўніцтва мацуюць і забяспечваюць яму трывалую будучыню.

Барысаўская незалежная газета

Сярод мноства газет, што запаўняюць паліцы кіёскаў «Саюздруку», у Барысаве прыцягвае ўвагу «шматтыражка» «Альтэрнатыва». Побач з назвай — выява старажытнага барысаўскага герба. А крыху ніжэй — як быццам шматзначная характарыстыка: «Барысаўская незалежная газета».

Вось толькі кароткі позірк на адзін з апошніх нумароў «Альтэрнатывы». Цытатай дня журналісты барысаўскай незалежнай газеты абралі словы С. Шушкевіча: «...Суверэнітэт і незалежнасць — гэта сінонімы. Наш суверэнітэт — гэта верхавенства ўлады, абранай беларускім народам, і няма над гэтай уладай вышэйшай...» Настаўніца сярэдняй школы № 22 г. Барысава паэт Таццяна Зіненка ў карэспандэнцыі «Я адной табе належу, Беларусь мая...» расказвае пра святкаванне Дня незалежнасці ў мясцовым воінскім калектыве. Нельга без хвалявання чытаць канцоўку матэрыялу: «...у Печах (назва вайсковага гарнізона — А. К.) я ўпершыню сутыкнулася са здаровым **цывілізаваным** (выдзелена аўтарам — А. К.) інтэрнацыяналізмам. Усё гэтае свята даручана было весці афіцэру-туркмену Курбану Гельдыеву. Безумоўна ж, Курбан гаварыў па-беларуску.

Невялікі намер у «Альтэрнатывы», шмат на старонках рэкламы, аб'яў. Але па ўсім відавочна, што і галоўны рэдактар газеты Алег Пазнякоў і яго памочнікі да справы адраджэння роднай мовы, беларускай культуры людзі не раўнадушныя.

А. К.

Культура мовы

Спраўна!

Справа ці *дзела? Апрацаваць* (вырабіць, аздобіць) ці *аддзелаць?* Другія словы ў гэтых парах неўласцівыя нашай мове. У двухтомным акадэмічным «Русско-белорусском словаре» 1982 года расійскім словам *дело, делать* адпавядаюць беларускія *справа, рабіць* (т. 1, с. 202, 203). Не бачым слоў *дзела, дзелаць* і ні ў адным беларускім устойлівым выслоўі. Не падае іх і найноўшы двухтомны «Беларуска-рускі слоўнік» 1988—1989 гадоў. А вось вытворныя ад згаданых слоў насуперак усякай логіцы ўціснуты ў слоўнікі. Выходзіць, што дрэва можа расці і без каранёў?

Вось гэтыя бескаранёвыя на беларускай глебе словы густа насаджаліся ў слоўнікі.

Гэта асабліва праявілася ў канцы васьмідзесятых гадоў, калі меркавалася закончыць «пабудову камунізму». «Беларуска-рускі слоўнік» якраз і адлюстраваў гэтую тэндэнцыю да зліцця моў. У ім — усё гняздо слоў расійскай мовы з каранем *-дел-* перанесена і ў беларускую частку даведніка. Тут бачым: дзелавіта — деловито, дзелавітасць — деловитость, дзелавіты — деловитый, дзелавы — деловой, дзелавыя людзі — деловые люди, дзелавыя паперы — деловые бумаги, дзелавая драўніна — деловая древесина, аддзелачнік — отделочник, аддзелачніца — отделочница, аддзелачны — отделочный, аддзелка — отделка, здзелка — сделка, здзельна — сдельно, здзельны — сдельный і г. д. Але ж у беларускай мове ёсць свае, адметныя лексемы, якія вельмі канкрэтна і дакладна перадаюць сэнс адпаведных расійскіх слоў.

Так, расійскаму *отделать*, як сведчыць двухтомны «Русско-белорусский словарь» (т. 1, с. 622), адпавядаюць чатыры асобныя словы з сваім канкрэтным значэннем: 1. (окончательно обработать) *апрацаваць;* 2.(придать законченный вид) *вырабіць;* 3. (украсить) *аздобіць, упрыгожыць;* 4. перан. (выругать) *прабраць.* Слову *отделка* са значэннем дзеяння адпавядаюць *апрацаванне, апрацоўка, выраб, аздабленне, упрыгожанне,* а з прадметным значэннем — *аздоба.* Словам *отделочник, отделочница* эквівалентныя *апрацоўшчык, апрацоўшчыца, апрацоўчы.*

Слова *дело* згаданы слоўнік перакладае дыферэнцыявана — словамі *справа, работа, прадпрыемства* і *бой* (вайсковае). Адсюль і заканамерныя вытворныя ад гэтых слоў. Так, пра чалавека, у якога ўсё добра ладзіцца, атрымліваецца, кажуць: «*Спраўны* чалавек, ён умее ўсё рабіць і ўсё наладзіць». Ад гэтага слова вытворныя *спраўнасць* і *спраўнік* — аднаслоўная назва замест *спраўны чалавек.* Беларус скажа: «О, наш *спраўнік* прыйшоў, ён усё наладзіць».

Замест расійскага *деловые связи* выкарыстоўваюцца словазлучэнні *службовыя, справавыя сувязі, практычныя справы; деловые бумаги — справавыя паперы* (справавод); *деловая критика — справядлівая крытыка; деловая древесина — апрацоўчая* (прыдатная да апрацоўкі) *драўніна.*

Неўласцівыя беларускай мове і прыставачныя тэрміналагічныя ўтварэнні з коранем *-дел-*, накшталт *здзелка, здзельна, здзельны.* У беларускай мове ёсць свае, дакладныя адпаведнікі. Расійскаму *сделка* адпавядае *пагадненне, умова; сдельно — паштучна, акордна; сдельный — акордны, паштучны; сделочник — акорднік.* Замест выслоўя *здзелка з сумленнем,* якое падае «Беларуска-рускі слоўнік» (адпаведна рас. *сделка с совестью),* выкарыстоўваецца аднаслоўная намінацыя *змова* ці *афёра.*

Беларускія будаўнікі пасля муроўкі праводзяць тынкоўку. Калі ім трэба выканаць канчатковую работу, кажуць *апрацаваць,* калі надаць закончаны выгляд — *вырабіць,* калі ўпрыгожыць — *аздобіць.* Усе гэтыя адпаведнікі да расійскага *отделать* падае і «Русско-белорусский словарь» 1982 года, але пры словах *апрацоўшчык, апрацоўшчыца, апрацоўчы* бачым і навязаныя ідэяй зліцця моў агульнасаюзныя дублеты, напісаныя беларускаю графікаю.

Дык за справу, спадарства спраўнікі! Апрацоўвайма нашы цалікі, вырабляйма і аздабляйма іх, каб адрадзіць нашу родную мову і нацыянальную культуру!

Павел СЦЯЦКО.

Пытанне — адказ

Зычу!

«Адкуль узялося ў нашай мове слова жадаю? Яно гучыць па радыё, у тэлеперадачах, бачым яго і на старонках газет. Хто жадае паступіць, прадаць... Я лічу, што гэта калька расійскага слова желаю. Беларусы гавораць: хто хоча паступіць, хто хоча купіць... А калі пра здароўе гаворка, на маю думку, трэба казаць зычу. А яшчэ гавораць, што беларусы зычлівы народ, а не жаданы...»

І. А. ЖЫТКО.

г. Камянец.

Паважаны І. А. Жытко! Ваша меркаванне слушнае. А намылка, на жаль, ідзе з «Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы». У другім яго томе, на старонцы 247-ай, падаюцца два значэнні слова *жадаю.* Адно — хацець штонебудзь ажыццявіць, зрабіць, займець: *Крылаў жадала б Агата..., каб пераляцець к сыну.* Другое — зычыць, выказваць якія-небудзь пажаданні. І прыклады падаюцца: *Жадаць людзям дабра, Жадаць дзецям добра вучыцца.* А вось *зычыць* (на старонцы 521-ай): Тое, што і жадаць. Што тут дадаць?

Варта звярнуцца да нашай спадчыны. Даўней добра ведалі, калі трэба сказаць *зычу,* а калі — *жадаю.* У «Слоўніку беларускай мовы» І. І. Насовіча да слова *зычыць* падаецца прыклад: *Чаго сабе не хочаш, то і другому не зыч.* Вучоны высноўвае, што так выказваюць пажаданні. Ён падае яшчэ адно значэнне гэтага слова — *радзіць: Як ты мне зычыш? Ці ехаць, ай не?* А вось *жадаць* І. І. Насовіч тлумачыць толькі як *прагна хацець: Смерці сабе жадаеш?*

Слова *зычыць* падае ў сваім вядомым слоўніку М. Каспяровіч, а *жадаць* там няма. У «Смоленском областном словаре» (1914 год) у М. Дабравольскага *жадаць* падаецца толькі са значэннем *жадні-чаць.*

З. С.

Кароткі слоўнік эканомікі

ДАТАЦЫЯ. Паходзіць ад познлацінскага «дар». Сродкі з дзяржаўнага бюджэту, што выдзяляюцца на пакрыццё выдаткаў нейкай арганізацыі ці прадпрыемства. Непрадбачлівыя Д. могуць прыводзіць да ўзнікнення інфляцыі.

ДЭФЛЯЦЫЯ. Слова зноў-такі лацінскага паходжання і першапачаткова, пакуль яго не ўзялі на «ўзбраенне» эканамісты, адзначала «развейванне», у нашым выпадку, той гары папяровых грошай, што надзьмуты інфляцыяй. Для ажыццяўлення Д. улады шукаюць, якім чынам абмежаваць масу грошай у абароце. Гэтая палітыка праводзіцца праз павышэнне працэнтных ставак і наогул разумнае абмежаванне крэдытавання, а галоўнае — зніжэнне расходаў дзяржавы на мэты, якія не даюць прыросту прадукцыі,— на ўтрыманне плоймы чыноўнікаў, «раздзьмутай» арміі і г. д. Д., калі яе праводзіць без належнай асцярожнасці, можа прывесці да зніжэння росту экономікі і па гэтай прычыне — да беспрацоўя.

Для вызначэння рэальнай эканамічнай дынамікі, «ачышчанай» ад інфляцыйнага росту цэн, у статыстыцы выкарыстоўваюць ДЭФЛЯТАР — каафіцыент пераразліку у нязменныя цэны.

Называйце па-беларуску

Грыбы

Абодва Міцкевічы, Адам і Кастусь, былі, відаць, заўзятымі грыбнікамі. Паэтычна і з вялікім замілаваннем апісалі яны ў сваіх творах любімы занятак. Узнёслым гімнам прыродзе ўяўляюцца старонкі «Міхасёвых прыгодаў», нельга без усмешкі чытаць і радкі «Пана Тадэвуша»:

«над столлю зялёных галінаў, навісшых чубамі,
снавалі фігуры, каторых дзівосныя рухі,
бы танцы, дзіўныя уборы: ну, чыстыя духі
блудзілі...

А кожны у іншай паставе: адзін як прыбіты
стаіць і свідруе зямлю вачыма прагавіта;
другі углядаецца проста уперад...
усе ж пастаянна схіляюцца ў розны староны
да самай зямлі і як бы адбіваюць паклоны.

...

Грыбоў было ў брод. Дзецюкі во бяруць красналіцы
праслаўлены столькі у песнях літоўскіх лісіцы,
што лічацца знакам дзявоцтва, якіх не з'ядае
чарвяк і, што дзіўна, насечнік на іх не сядае.
Дзяўчаты за стройным ганяюцца баравіком,
што ў песні грыбоў называецца палкаўніком.
На рыжыка сцігуюць усе; ён хоць ростам
скрамнейшы,
не так ужо слаўны у песнях, зато найсмачнейшы,
ці свежы, ці солены, ўвосень, узімку — без спораў,
найлепшы то грыб. Але Войскі шукаў мухамораў.
Прастацтва грыбоў астальное пагарджана ў браку
праз шкоднасць сваю або дзеля нядобрага смаку;
патрэбны аднак і яны: для звяроў служаць пашай
і гнёздамі для машары, для гаёў жа акрасай.
На траваў зялёным настольніку як бы радамі
сталова начынейка: з круглымі во берагамі
стырчаць сыраежкі: чырвоныя, жоўты, срабрысты,
казаў бы, налітыя розным він ом барвяністым;
казляк, перакулены як бы во донца ад міскі;
ляйкі, як шампанскага сціблы высокі кілішкі;
бяляк, увесь беленькі, круглы, шырокі і плоскі,
наліты, маўляў, малаком белы сподак саксонскі;
кулістая порхаўка, пылам чарнявым набіта,
як пушачка з перцам; а іншых грыбоў імяніта
не ведама, шмат іх, без ліку, расце усялякіх:
мянюшкі іх ведаюць зайцы, ваўкі і сабакі.

(Пераклад Браніслава Тарашкевіча, зроблены ім у Гродзенскай турме, закончаны ў студзені 1932 года).

З пералічаных у пададзеным урыўку грыбоў у двух мясцовыя назвы, а ў навуковай літаратуры ляйкі называюцца гаварушкамі (нэрыя), а белякі — падгруздамі. На жаль, амаль забытыя беларускія назвы шмат якіх грыбоў. Знайшоўшы прыгожы грыб з чырвоным капялюшыкам, мы называем яго падасінавікам, а ён жа — краснагаловік, а падобны на яго грыб, але з шэрай галоўкай — падбярозавік, пагарджаючы адвечнай яго назвай — бабка.

сто слоў

Аталек

У шэрагу беларускіх абласцей Віцебшчына вылучаецца не толькі сваімі адметнымі краявідамі. На гэтай зямлі жывуць некаторыя старажытныя абрады, вераванні. Дастаткова назваць два — жаніцьбу Цярэшкі і абрад маявання. На Сёмуху хаты ўпрыгожваюць бярозавым або кляновым веццем, а на градах ставяць май — маладыя бярэзінкі. Вучоныя мяркуюць, што гэта абрад аберагальнай магіі, звязанай са старажытным культам багіні Майі, што захаваўся на Беларусі з часоў індаеўрапейскай супольнасці. (Паводле індуісцкай рэлігійнай філасофіі, Майя — прамаці Сусвету).

Этымалагічны аналіз беларускай лексікі таксама выявіў некалькі архаічных зонаў, адна з якіх — на Віцебшчыне. У ліку архаізмаў і слова *аталек,* якое знаходзім у «Віцебскім краёвым слоўніку». Яго складальнік М. Каспяровіч падае слова з двума значэннямі. Першае — супакой: *Не даюць яму аталеку.* А другое — адбой: *Ад свіней аталеку нет.* Абодва сказы запісаны ў вёсцы Луб'ева былога Азярышчанскага раёна. (Цяпер Азярышча называюць па расійскі лад Езярышчам).

Паводле А. Трубачова, гэтае слова разам са стараславянскім *отълекъ* і расійскім дыялектным *отлечиться* (застацца) узыходзіць да праславянскага *от[illegible]лекъ,* адкуль старадаўні рускі бортніцкі тэрмін *олек* — «верхняя частка пчалінай борці, дзе пачынаюцца соты» (паводле У. Даля).

У нашай мове ёсць слова *адлегчы.* Яго падае ў «Слоўніку беларускай мовы» І. І. Насовіч. *Отлегаець* — робіцца цёпла пасля марозу: *На дварэ отлегаець.* І другое значэнне — робіцца лягчэй, вальней: *Отлегаець, отлегло на сердцу.* Знаходзім яго і ў «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы»: Адлегчы... 1. (звычайна са словам «сэрца», «ад сэрца», «на сэрцы») Перастаць адчувацца, знікнуць, супакоіцца, паслабіцца: *І трывога ад сэрцаў тады адлягла.* А другое значэнне такое самае, як у І. І. Насовіча першае. Як бачым, паводле сэнсу слова *аталек* вельмі падобнае на слова *адлегчы: Не даюць яму аталеку* — Не даюць яму паслаблення, вольнасці. Але, пэўна ж, не было адбою і ад пчол, калі бортнік падлазіў да борці.

А ці не з гэтага ж гнязда і слова *ўлегчы?*

ПОШТА РУБРЫКІ. Мікола Бусел, настаўнік іспанскай мовы з Дубровенскай школы Светлагорскага раёна адгукнуўся на роспавяд пра слова *абарог* («Наша слова», № 15). Ён піша: «Спадар П. Пашкавец мяркуе, што слова *абарог* можна паспрабаваць звязаць з іранскай лексемай *аб* (яе М. Бусел напісаў арабскімі літарамі — П. П.) — «вада» менавіта праз слова *абраг* — «канал, вадасцёк, канава». Дарэчы, існуе яшчэ адно слова з тых жа кампанентаў *аб* і *рах,* адпаведна «вада» і «дарога» — «рах(э)аб» з тымі ж значэннямі: вадасцёк, вадасцёкавы канал; водаправод.

Каб у нас было развіта мовазнаўства і мы мелі гістарычныя слоўнікі, то можна было б пабачыць гісторыю абодвух словаў (у беларускай і персідскай мовах) і зрабіць пэўную выснову, а так застаецца толькі варажыць. Ці не занадта «абраг/абрах» маладое, каб быць сваяком нашаму? З другога боку, магчымая роднасць абодвух словаў павінна мець цікавую гісторыю. А што скажуць спецыялісты па іраністыцы?»

Іраністы, відаць, не чытаюць нашай газеты.

П. ПАШКАВЕЦ.

Рубрыку вядзе

Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Мігель дэ Сервантэс Сааведра (1547—1616) займеў неўміручую сусветную славу найперш дзякуючы сваім «Дон Кіхоту з Ламанчы» ды «Павучальным навелам». А між тым, яго паэтычныя творы — адметная з'ява ў еўрапейскай лірыцы эпохі Адраджэння. Прыкладна ў гэты самы час у Іспаніі жыў і тварыў яшчэ адзін выдатны паэт, непераўзыдзены майстар класічнага вершаскладання Луіс дэ Гонгара-і-Арготэ (1561—1627).

Мігель дэ СЕРВАНТЭС

* * *

Я — марак, любві адданы:
На марах плыву кахання,
Толькі ўжо надзею трачу
У жаданы порт прыплысці.

Значыць, шлях па бурных хвалях —
Мне заўсёды тая зорка,
Што і зырка, і зычліва
З вышыні нябеснай свеціць.

Ды насоўваецца хмара,
Захінаючы нябёсы,
І я ўжо амаль не бачу
Ззяння любага свяціла.

Лішак строгасці й няверы —
Вось якая хмара ўкрыла
Тую зорку, што павінна
Мне належаць, быць маёю.

О праменістая зорка!
Без твайго святла не жыць мне:
Ты загаснеш, і адразу
За табой сканаю я.

Луіс дэ ГОНГАРА

* * *

Засмучаны спеў Алкіноеў
Спявае Арфей Гвадыяны,
Што радасць мінае імгненна,
А гора — з табой да магілы.
Бярэ ён пявучую цытру,
Кранаецца струн залатых ён,
І ім адгукаюцца горы
І долы, і хвалі марскія.
Як услаўляе ён шчасце,
Як апявае надзею!
І слухаюць горы і долы,
І мора ягоную песню:

«Жыццё наша — міг, а надзея — нам вечна апора.
Удача бяжыць ад нас, да нас спяшаецца гора».

Падобнае шчасце на кветку,
На тую, якая на золку
Пялёсткі свае раскрывае,
Але к адвячорку ўжо вяне.
А гора, як дуб векавечны,
Галіны ўздымае магутна;
Ягонай лістоты зялёнай
Ссушыць не пад сілу й стагоддзям.
Жыццё мімалётнае наша
Паранена сарнай імчыцца.
Але не спяшае фартуна:
Паўзе яна ўслед па-слімачы.

«Жыццё наша — міг, а надзея — нам вечна апора.
Удача бяжыць ад нас, да нас спяшаецца гора».

Пераклад з іспанскай Аляксея Зарыцкага.

Алег БЕМБЕЛЬ

З «падпольнай» кнігі

(Працяг. Пачатак у №№ 5—36).

Возьми наших физиков, химиков. Их имена — сохраняют ли они нашу культуру?..

Можем ли мы назвать Эйнштейна немцем?.. И другие примеры...

Культура — в широком понятии...

Техника и язык...

Белоруссия в этом смысле не исключение. Если физика или математика не нуждается в белорусском языке — в своей символике — это играет отрицательную роль. Язык, по сути дела, уходит.

Приходит язык учебный, который позволяет общаться (для них — это язык русский)... Другого языка здесь и не будет...

Что такое язык и нация?..

Язык — это орудие души... Мы приходим к глубинным вещам...

Тот же математик Платонов в веске белорусской рожденный... физики, химики... Прошло детство языковое, а оно у весцы — было беларускім... Вобрали энергию нации. Потом язык отошел... И Платонов становится советским математиком, но не белорусским...

А если возьмем поэзию и прозу?.. Здесь мы видим, что они, собственно говоря... Однажды, в разговоре с Б. я сказала:

— И я, и ты — мы свой язык не знаем!..

Я о чем сказала ему?.. Когда мы хотим что-то сказать по-белорусски, мы сначала это говорим по-русски...Вот в чем трагедия нации.

То, что мы называем великой мировой культурой, — все это пришло к нам не через белорусский язык... Это и приводит к тому, что белорусский писатель (рядовой) пишет **русские** книги белорусским языком... Потеряно то, что осталось в потенции — Белоруссия, как неразвернутый знак...

Я хочу привести Василя Быкова... Мы столкнулись с Василем Быковым... Ты сам знаешь, какая шла борьба за Быкова... Белорусы не прочитали Быкова!.. Его прочитали русские... Потому что Быков не белорус...

Он написал Сотникова — на белорусском языке... Но когда мы взяли бы Сотникова (повесть) и поставили бы по его мотивам фильм, и это сделала бы не Шепитько — москвичка, а это бы сделал белорус — и на белорусском языке, — я не знаю, пробил ли бы этот фильм дорогу... И сделал ли бы этот фильм то, что сделал ее фильм...

Это — ее удача...

И когда на просмотр фильма пришел Быков, он сказал: — Вы мне прочитали Сотникова...

У перакладзе на русский Сотников нашел себя... Он стал... никак эквивалента не подыщу... Есть слово личность... Сотников стал именно судьбой.

Потому что в нем прослеживается судьба не только личности, не только поколения, но и нации... На переломе — когда обнажается суть каждого из нас и нации...

Я говорю о Сотникове как о книге и Быкове — как писателе...

(— Мо сэнс міжнацыянальных узаемадзеянняў яшчэ і ў тым, каб адзін народ дапамагаў другому глыбей, вастрэй зразумець, адчуць сябе самога?.. Быццам глянуць на сябе звонку?.. Мо і масквічка гэтая зразумела, «знайшла» сябе — толькі дзякуючы Быкаву?.. А ён, як сапраўдны мужчына, сказаў даме далікатны камплімент?.. Зразумела, разам са шчырай удзячнасцю за глыбокае прачытанне...)

— **...Вопрос второй...** Как же сохранится книга о Сотникове — для нас и для мира?..

Для избранного класса людей духа, которые захотели бы посмотреть, не закралась ли ошибка в перевод, возможно, и на белорусском тоже... Но опять же — он глазами пробежит, он найдет расхождение в переводе — но на самом деле и для него, и для будущих поколений он будет русским Сотниковым...

В этом, может быть, незаметном, отступлении прослеживается будущая судьба книг... Только прорвавшись за межи — далеко!.. — язык, культура сохранят себя... В данном случае Быков прорвался... Но все-таки это был перевод, сделанный опять же через русский язык... Для иностранцев нет прямого словаря, скажем, англо-белорусского... И Запад прочитывает белорусские книги сначала на русском языке, а потом на своем... В этом я усматриваю самую большую опасность: мы можем говорить, что все в наших руках, и в то же время можем констатировать и совершенно обратное...

Это действительно какая-то судьба, которая выпала на долю Белоруссии и ее языка — как испытание...

Не только испытание... Это еще и путь... Но путь в многозначном смысле... Мы говорим о каком-то кресте, который несет человек...

(Працяг будзе).

Ці дачакаемся светлай часіны?

У выдавецтве «Мастацкая літаратура» факсімільна выдадзена кніга Янкі Лучыны «Вязанка». Сённяшняя сустрэча з кнігай 1903 года падрыхтавана па тым экземпляры, які захоўваецца ў вядомага бібліяфіла пісьменніка Барыса Сачанкі.

У прадмове да сучаснага выдання падаецца біяграфія Янкі Лучыны, згадваюцца абставіны з'яўлення на свет яго беларускіх вершаў, а пасля і самой «Вязанкі».

І вось што, у прыватнасці, згадваецца: «Патрэба выявіць сябе па-беларуску нечакана выбухова ўзнікла ў 1887 годзе, калі ён. (Янка Лучына — Г. Ц.) пачуў выступленне на Беларусі ўкраінскіх артыстаў, якія ён адважыўся вітаць ад імя беларускага народа па-беларуску.

Братцы, сястрыцы! —
праўды нясыта
Маці-Зямліца! Ой! Не
забыта
Роднага слова святая
сіла!.. —

вырываецца з яго грудзей радасны вокліч у першым беларускім вершы «Усёй трупе дабрадзея Старыцкага беларускае слова».

Але ж цікаўнага чытача чакае і багатая, уражлівая сустрэча з кнігай Янкі Лучыны. Ды толькі вось бяда якая — «Вязанка» ўбачыла сёлета свет накладам усяго ў 2 (дзве — я не памыляюся) тысячы 200 экземпляраў. Мусіць, няма чаго каменціраваць гэткі прыкры факт... Адно пытанне хацелася б задаць тым, ад каго залежыць наклад: «Калі скончыцца ўжо гэты здзек над беларускай культурай?»

Ганна ЦІТАЎКА.

«Голас часу»: верасень — кастрычнік

«Невядомая крыніца да гісторыі Жыровіцкай Божай Маці» — публікацыяй пад такой назвай адкрываецца дваццаты (5) нумар царкоўна-грамадскага часопіса «Голас часу» (Лондан), аўтар якой А. Міраноўіч яшчэ раз звяртаецца да гісторыі стварэння цудатворнай іконы Жыровіцкай Божай Маці. У нумары чытачы знойдуць шэраг матэрыялаў Ю. Весялкоўскага, прысвечаных гістарычнай тэматыцы. Сярод іх артыкул «Канстанцін Вялікі. Першы хрысціянскі імператар» і нарыс «Кейстут, Вітаўт і Ягайла». Безумоўна, цікавай будзе для чытачоў і яго публікацыя «Першая беларуская арганізацыя ў Вялікабрытаніі і яе духоўныя і палітычныя апекуны».

«Палякі на Беларусі і аб Беларусі» — матэрыял Ю. Сяржынскага, у якім ён узнімае пытанне ўзаемаадносін паміж незалежнай Беларуссю і Польшчай. У нумары падаецца заканчэнне артыкула маладога навуковага супрацоўніка Інстытута гісторыі АН Беларусі Сяргея Таляронка «Тайныя таварыствы ў Літве і на Беларусі ў канцы XVIII ст. Віленская асацыяцыя 1796—1797 гг. і яе адгалінаванні». Тут жа працягваецца публікацыя ўспамінаў былога жаўнера БКА («Беларуская краёвая абарона») Ул. Паддубнага «Там, дзе хадзіла смерць...»

Змешчана таксама інфармацыя пра навінкі мастацкай літаратуры і кароткія рэцэнзіі на новыя кнігі. У прыватнасці, на кнігу В. Мялешкі і П. Лойкі «І ўзняўся люд просты», выпушчаны выдавецтвам «Беларусь» у 1992 г., і на кнігу Я. Багдановіча «На жыццёвым шляху», што выйшла ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» ў гэтым жа годзе.

Пад рубрыкай «Навіны з Берасцейшчыны» Ігар Бараноўскі падае кароткую інфармацыю культурнага жыцця Палесся. Тут жа надрукавана невялікая справаздача з рэспубліканскай канферэнцыі Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны, што адбылася 15 мая г. г. у Менску. Увазе чытача прапанаваны фрагменты стэнаграм, выступленняў удзельнікаў канферэнцыі А. Белакоза, В. Дубейкі, Г. Пяткевіча, А. Касцені, Я. Клімуця.

«Пашырэнні польскага тэрору і паланізацыі краю. Разрабаванне палякамі яго багацццяў» — працяг публікацыі І. Г. Антонава, пачатак якой змешчаны ў папярэдніх нумарах.

«Ці варта расцягваць нашу беларускую мову і культуру наогул па сусеках? Можа, лепш аб'яднаемся, каб захаваць і памножыць набытае?» — такую думку выказвае кандыдат філалагічных навук Іван Калянковіч у сваім артыкуле «А праўда адна».

Рэдакцыя надрукавала зварот да чытачоў «Голасу часу» на Беларусі, у якім выказала просьбу паведаміць аб тым, ці падабаецца ім змест часопіса, а таксама, калі яны і надалей жадаюць атрымліваць выданне, то даслаць свой дакладны адрас.

Л. БАРШЧЭЎСКАЯ.

(Працяг. Пачатак у №№ 32—36).

— Для дурня — можа быць. Для цябе, напрыклад. Ты ж выставілася голая перад гэтаю свіннёю! Кожны раз, калі ёсць мажлівасць сунуць гэта каму-небудзь пад нос, ты яе не ўпускаеш, га?

— Ні пра што іншае ты цяпер думаць не можаш! Цябе не клапоціць, што нам так шчасціць і мы можам змыцца адсюль вольныя. Цябе хвалюе толькі тое, што я падражніла гэтага боўдзілу. Ты б лепш парадаваўся, што нам так пашэнціла!

— Радуюся,— сказаў я, здолеўшы нарэшце паварушыць нагамі.

Я ўстаў, узяў пінжак і рэвальверы і прайшоў у спальню. Надзеўшы пінжак, дастаў з-пад бялізны ў шуфлядзе шафы запасныя абоймы, зарадзіў рэвальверы, паклаў іх у кішэні, надзеў капялюш і пайшоў да выхаду.

— Куды ты? — занепакоена запыталася Холідэй.

— Я вярнуся праз гадзіну.

— Не! — сказала яна рашуча, стаўшы перада мною.— Калі ты пойдзеш зараз да Мэйсана, мы пагарым. Пакінь яго ў спакоі...

— Я пра Мэйсана і не думаў.

— Тады пра каго? Слухай,— сказала яна хутка, — у Джынкса ёсць грошы. Калі выжлы яго накрылі, то няхай ён выблытваецца сам.

— Я і пра Джынкса не думаў. Але мы пустыя. Каб выправіцца ў дарогу, трэба мець трохі капусты.

— Не. Гэта вельмі рызыкоўна. У мяне засталося крыху, нам хопіць. Дастаткова, каб выехаць.

— Колькі?

— Долараў дваццаць...

— І дакуль мы з гэтым дабяромся?

— Далёка...

— Адыдзі,— сказаў я ёй.

Яна схапіла мяне абедзвюма рукамі і пачала трэсці.

— Ты вар'ят?! — закрычала яна.— Нам трэба ехаць! На нас вісіць забойства! Нельга спадзявацца так на фарт...

— Хопіць мяне трэсці,— абсек я.

Трэсці мяне яна перастала, але рук не адпусціла.

— Яны ўмомант павяжуць нас,— задыхалася яна ад хвалявання.

— Не, ты не тая жанчына, якую я бачыў з аўтаматам,— сказаў я.— Цяпер я бачу нейкую іншую...

— Жывёліна! — прашыпела яна і зноў пачала трэсці мяне.

Я з усяе сілы ўдарыў яе левай рукою ў жывот. Яна пахіснулася і абвалілася. Перавёўшы дух, пачала енчыць, выць і стукаць кулакамі па падлозе.

— Заткніся і слухай мяне,— сказаў я, прысеўшы ля яе.— Чуеш, канчай выць.

Яна патроху супакоілася і прыўзняла галаву, каб паглядзець на мяне, як раптам у дзверы зноў пастукалі. Гэта так ашаламіла мяне, што нейкі момант я нават паварушыцца не мог. Холідэй прысела. Я ціха падкраўся да дзвярэй, дастаў з кішэні рэвальвер. Пастукалі зноў, і тут я раптам зразумеў, што гэты нецярплівы стук — няўладны. Гэта мяне трохі супакоіла: вядома, выжлы, вярнуўшыся, так бы — ціхенька — не стукалі. Я асцярожна адчыніў дзверы, хаваючыся за імі. Пугач быў напагатове, я трымаў палец на курку... Гэта быў Джынкс.

Як толькі ён увайшоў, я адразу ж зачыніў дзверы.

Джынкс быў узнерваваны, вочы ў яго так і блішчэлі шалам.

— Гэта Мэйсан нас здаў, гандон. Мэйсан,— сказаў ён.— Я быў на другім канцы вуліцы, у краме старызніка, і бачыў, як ён выходзіў, сучы сын. Быў бы ў мяне пугач, я б яго замачыў, пакуль ён сядаў да выжлаў у тачку... Ну, гандон крываногі...

— Я выдатна разумею твае пачуцці,— сказаў я. — Нас таксама абулі.

— Мяне не абулі. Я не думаў, што яны выпраўляюцца нас абдзіраць. Я не ведаў гэтых выжлаў і вырашыў, што яны мяне вязаць заявіліся...

— Чакай,— абсек я яго.— Дык яны што, не забралі ў цябе грошы?..

— Я ж кажу: я не думаў, што яны заявіліся, каб выцягнуць з мяне грошы. Я вырашыў, што яны вязаць мяне сабраліся...

Мы з Холідэй пераглянуліся і падумалі пра адно і тое ж: калі ён яшчэ не пратраціўся, дык у яго павінны быць грошы.

— Дык як ты змыўся? — спытаў я.

— Калі яны ўвайшлі ў майстэрню праз чорны ўваход, я працаваў. Яны запыталіся ў мяне, дзе Джынкс Рэйнэр. Я сказаў, што ў краме. Яны прайшлі ўперад, а я выслізнуў праз чорны ўваход, каб не павязалі, а яны, бачыце, вунь што задумалі. Я гэта толькі цяпер зразумеў, калі ўбачыў, як Рыс з галоўным інспектарам выходзілі адсюль без вас...

— З галоўным інспектарам? — спытаўся я.— Гэты кнот і ёсць галоўны інспектар?

— Ён самы. Інспектар Уэбэр.

«Бач ты,— падумаў я.— Любіце вы, пан галоўны інспектар, чужымі рукамі капусту касіць...»

— Дык, значыць, у цябе яшчэ ёсць грошы?— спыталася Холідэй.

— Вядома. Дзве штукі. Яны тут,— паляпаў ён па правай кішэні штаноў.

— Выдатна! — узрадавалася яна, і я зразумеў, што яна падумала: зараз мы зможам выехаць з горада, і мне не прыйдзецца нічога прадпрымаць.

— Выдатна! — паўтарыў я, думаючы зусім пра іншае.— У мяне з'явілася ідэя — адмысловая ідэя.

— Ты чуў, што ён меле? — запыталася Холідэй у Джынкса.

— Вядома, ты яшчэ не можаш зразумець,— сказаў я.— Вось у чым драма людзей з вышэйшым інтэлектам: яны не могуць выкласці свае думкі на ўзроўні дастаткова нізкім, каб нават дурань змог іх зразумець.

— О Божа праведны, хопіць выстаўляцца! — узвілася яна.— Ты можаш уцяміць нарэшце, хто ты?.. Няўдаліца!

— Але няўдаліца з некаторымі адзнакамі,— спакойна, павольна, падкрэсліваючы кожнае слова, адказаў я.— Усяго толькі некалькі адзнак: медаль аб выдатным заканчэнні курса класічнай філалогіі, вучоная ступень, калекцыя псіхозаў,

Горас МАККОЙ

БЫВАЙ, ЖЫЦЦЁ, БЫВАЙ, КАХАННЕ!

за якую доктар Ламброза руку аддаў бы на адсячэнне, любоў да сімвалаў снабізму: гальштукаў ад Шарвэта, кашуль ад Брукса, чаравікаў ад Піла...

«Няшчасныя ідыёты,— падумаў я,— перасоўныя страўнікі... Я з вамі доўга важдацца не буду — да тае пары, пакуль вы мне патрэбныя...»

І тут нібы бомба ўзарвалася ва мне, расшкуматаўшы гэтую думку: перад маімі вачыма раптам паўстала Холідэй — голая, у ложку, у ваннай, пад душам, на зямлі, на кані ў прэрыі... Мяне ахапіла звярынае жаданне, праняло наскрозь — і я зразумеў, што я ўжо ніколі не змагу абысціся без Холідэй...

— Канчаем разборы і збіраемся ў дарогу,— сказала Холідэй і пайшла ў спальню.

Джынкс, нахмурыўшы бровы, утупіўся ў мяне.

— Яе паслухаць,— сказаў я яму,— дык можна падумаць, што я яшчэ вуліцу сам перайсці не магу. Ты ўпэўнены, што гэты тып — галоўны інспектар?

— Ты яшчэ пытаешся...

— Тады ён быў вельмі неасцярожны, прыйшоўшы сюды абчысціць нас гэтакім чынам. Мажліва, мы яшчэ зможам сёе-тое абладзіць. Можа, нам не прыйдзецца ўцякаць адсюль так хутка, як мы думалі. Цябе такі паварот задаволіць?

— Яшчэ як!

— А ўрэшце, што нам губляць? — сказаў я.

Холідэй вярнулася са спальні з курткай і валізаю ў руцэ, з капелюшом на галаве.

— Зараз трэба вырашыць, куды мы едзем, і пасланы валізы,— сказала яна.

— Гэтым займуся я,— прашаптаў я Джынксу і павярнуўся да Холідэй: — Мы ўжо вырашылі, куды едзем.

— Куды?

— Нікуды...

Яна глядзела на Джынкса і думала, што гэта жарт, але калі зноў паглядзела на мяне, то зразумела, што гаварыў я зусім сур'ёзна.

Я працягнуў Джынксу адзін з рэвальвераў.

— Проста мы застаёмся тут — вось і ўсё,— сказаў я.— І ніякіх спрэчак.

— Я не збіраюся спрачацца,— сказала Холідэй.— З табою я больш і секунды спрачацца не буду. Ты — няшчасны вар'ят, і я хачу трымацца ад цябе як мага далей.

Яна паглядзела на Джынкса:

— Ты можаш пазычыць мне сотню?

— Ахвотна,— сказаў ён, потым павярнуўся да мяне: — Ральф, а можна застацца разам? Навошта адасабляцца?

— Гэта яна сама настойвае,— сказаў я.— Дай ёй сто долараў, і няхай змываецца, куды хоча...

— Вар'ят,— прамармытала яна.

— Самае лепшае, што ты можаш зрабіць, гэта паслухаць, што я скажу. Зрабі ласку.

— Вар'ят,— ужо прастагнала яна, кладучы куртку і валізу на стол...

Апоўдні рабочыя з кампаніі апаратуры гуказапісу прывезлі да нас партатыўны апарат, тузін новых дванаццаціцалёвых дыскаў, некалькі звыштонкіх іголак і мікрафон з пяцідзесяціфутавым кабелем. Заплаціў за ўсё гэта Джынкс. Апрача гэтага, ён купіў скрынку розных інструментаў, якія ўжо былі ў карыстанні. Калі рабочыя пакінулі кватэру, Холідэй выйшла са спальні.

— Ты задумаў жудасна рызыкоўную гульню,— сказала яна мне.— Гэта гульня з чортам.

— Не разумею, чаму ты так кажаш,— адказаў я спакойна.— Толькі што ты была сведкаю таго, як выжлы знаходзяць мажлівасць узбагаціцца без асаблівага клопату. І паколькі іх свядомасць не змянілася на працягу пяці-шасці пакаленняў, то як яна можа змяніцца за пяць-шэсць гадзін?

— Як ты збіраешся зацягнуць іх сюды?

— Пашамацець стольнікамі, што засталіся ў Джынкса.

Яна скептычна пахістала галавою і павярнулася да Джынкса, які даставаў са скрыні апарат гуказапісу.

— Я пастаўлю яго ў шафу ў спальні,— сказаў я,— і правяду кабель па плінтусе, за канапаю. Яны нічога не заўважаць.

VII

На рагу вуліцы я выйшаў з аўтобуса і накіраваўся да гаража Мэйсана. Здавалася, усё было спакойна, але я ведаў, што на самай справе ўсё зусім інакш. Выжлы ўпусцілі Джынкса — і пастка была напагатове: адзін паліцэйскі павінен быў сядзець у гаражы абавязкова — на той выпадак, калі Джынкс пачне шукаць сустрэчы з Мэйсанам. Мажліва, адзін ганчак сядзеў у кабінеце Мэйсана, побач з тэлефонам, а другі бадзяўся непадалёк ад чорнага ўваходу,— абое, натуральна, у цывільным...

Я спыніўся на парозе кабінета, і тып у цывільным, што стаяў ля стала, побач з тэлефонам, флегматычна паглядзеў на мяне. Яму было гадоў пяцьдзесят ці больш, гэта быў ужо цёрты ганчак. На твары ў яго праступала тая жорсткасць, што з'яўляецца толькі пасля шматгадовага вопыту ўлады.

— У чым справа? — спытаўся ён.

— Мэйсан тут?

— А навошта ён табе?

— Машыну трэба ўзяць.

— Машыну? А якой маркі?

— Няважна — абы кацілa.

— Куды вы хочаце ехаць?..

— Папраўдзе, нікуды,— адказаў я.— Я хацеў бы пачакаць, пакуль тут аб'явяцца Мэйсан з інспектарам Уэбэрам. Інспектар пажадаў, каб я пакінуў горад. Паклічце, калі ласка, Мэйсана...

Збянтэжаны, ганчак неяк па-дурному паглядзеў на мяне, нахмурыўшы бровы — ён нічога не разумеў...

— Дык, значыць, інспектар вас знайшоў...— пачаў ён павольна.

— Знайшоў.

Прыйшоў другі паліцэйскі — той, што бадзяўся каля чорнага ўваходу. Гэтаму было гадоў трыццаць. Залішне малады, каб пыса стала такая ж, як у першага, але ўжо сёе-тое вымалёўвалася.

— Што адбываецца, Рэй? — запытаўся ён.

— Інспектар Уэбэр настойвае, каб гэты тып пакінуў горад.— Ён яшчэ раз паглядзеў на мяне і гаркнуў: — Мэйсан!

Маладзейшы ганчак не зводзіў з мяне вачэй. Абодва былі шакіраваны.

— Што ты хочаш? — спытаўся Мэйсан, пазнаўшы мяне са спіны.

— Машыну.

— Крыты «Форд», чорны, вядома, з маторам «Мэркуры»...

Я азірнуўся. Выгляд у Мэйсана быў насмешлівы, ён быў упэўнены ў сабе: побач стаялі выжлы.

— Можа, я трохі перабраў,— сказаў я.— Час «Мэркуры» яшчэ не настаў. Зараз я задаволюся тым, што мне дадуць. Я падумаў, што ты ці Нэльс зможаце дапамагчы нам выбрацца з горада — мне і Холідэй.

— Я вельмі засмучаны, Ральф,— адказаў ён,— што нічым не змагу табе дапамагчы, нічым. Нішто не прынесла б мне такога задавальнення, як правесці цябе з тваёй кралей і атрымаць кулю ў спіну.

— Ты мяне дрэнна ведаеш,— сказаў я.— Я не злапомны на такія драбніцы. Мне трэба пакінуць горад. Глядзі,— паказаў я восемсот Джынксавых долараў.— Я магу заплаціць. Восем стольнікаў.— Усе былі відавочна здзіўлены.— Ты ж, я мяркую, не падумаў, што я дазволю інспектару абуць мяне дазвання?

— Мне на фіг не трэба ведаць, што ў цябе засталося восем стольнікаў,— буркнуў Мэйсан.— Напляваць мне на гэта. А зараз валі.

Я пайшоў. Апынуўшыся на вуліцы, азірнуўся. Мэйсан зачыкільгаў у глыб гаража. Я ведаў, куды. Да другога тэлефона, каб пазваніць гэтаму сучаму сыну інспектару...

Я пастукаў у дзверы кватэры, але ніхто не адказаў. Падумаўшы, што стукаў ціха, пастукаў мацней. Зноў ніякага адказу. Ані гуку ў кватэры... Я стукнуў у дзверы два-тры разы кулаком, і праз нейкі час дзверы павольна адчыніліся. Я быў вельмі здзіўлены, бо не пачуў перад гэтым аніякіх крокаў.

(Працяг будзе).

Шаноўны сябар!

Калі ты хочаш атрымліваць газету «Наша слова» ў наступным годзе, але не маеш на падпіску сродкаў — не сумуй. Табе дастаткова пацікавіцца гісторыяй нашай Бацькаўшчыны і правільна адказаць на пытанні віктарыны.

Пяць пераможцаў кожнага з трох тураў віктарыны атрымаюць бясплатную падпіску на «Наша слова» на першае паўгоддзе 1993 г. Адказы дасылаць не пазней як за два тыдні з дня выхаду нумара з пытаннямі.

ВІКТАРЫНА ДЛЯ ШКОЛЬНІКАЎ «СТАРАДАЎНЯЯ БЕЛАРУСЬ» ФУНДАТАРАМІ ВІКТАРЫНЫ ВЫСТУПАЮЦЬ СУПРАЦОЎНІКІ АКЦЫЯНЕРНАГА ТАВАРЫСТВА «КРОСНЫ» СПАДАРЫ ЯН ГРЫБ І ЮРАСЬ ПАЛЬЧЭЎСКІ

ТУР ТРЭЦІ

1. У якім годзе войскі Вялікага княства Літоўскага разбілі татара-манголаў на Сіняй Вадзе і вызвалілі ад іх заходнюю частку Украіны?
2. Чаму вялікі князь літоўскі Ягайла адмовіўся ад шлюбу з дачкою маскоўскага князя Дзмітрыя Данскога?
3. З-за чаго вялікі князь літоўскі Вітаўт не змог у 1429 годзе атрымаць тытул караля, а Вялікае княства Літоўскае — статус каралеўства?
4. На чале з якім славутым палкаводцам 30-тысячнае беларускае войска ў 1514 годзе пад Оршаю ўшчэнт разбіла 80-тысячную маскоўскую конніцу?
5. Якія дзяржавы ўтварылі Рэч Паспалітую?

Лячэнне пропалісам (заканчэнне). Мумiё

Пры экземе вушэй і свербе ў вушах. 40 г раздробленага шкарлупіння няспелых грэцкіх арэхаў настойваюць на 100 г этылавага 70° спірту на працягу 4-5 дзён. Настой працадзіць, дадаць роўную колькасць настою пропалісу. Праціраць сумессю вушы (пры свербе), а пры экземе 2-3 разы на дзень устаўляць у вушы марлевыя скрутачкі, змочаныя ў сумесі. Час дзеяння — 20-40 мін. Лячэнне працягваць 7-8 дзён.

Пропаліс уваходзіць у састаў прадукту дзікай меданоснай пчалы, які атрымаў назву «мумiё асіль» і выкарыстоўваўся ўжо ў медыцыне старажытных людзей. Пра лекавыя ўласцівасці мумiё пісаў яшчэ Авіцэна. Гэтым сродкам лячылі розныя траўматычныя пашкоджанні.

Ужо некалькі дзесяцігоддзяў мумiё, або горны воск, як яго яшчэ называюць, прыцягвае ўвагу сучасных медыкаў. Бальзам сярэднеазіяцкіх гор быў знойдзены ў пячорах на вышыні 2-3 тыс. метраў над узроўнем мора.

Мумiё — горкае на смак цвёрдае рэчыва цёмна-карычневага або чорнага колеру з бліскучай паверхняй. Пры награванні размякчаецца, у вадзе раствараецца. У склад мумiё ўваходзіць больш за 26 мікраэлементаў і шмат арганічных рэчываў. Мяркуючы па хімічнаму складу, горны воск з'яўляецца сумессю пропалісавага бальзаму з нязначнай колькасцю мёду дзікіх пчол.

Мумiё — малатаксічнае бактэрыцыднае рэчыва. Узмацняе мінеральны абмен у арганізме, паскарае на 8-17 дзён загойванне пераломаў касцей, лечыць апёкі, язвы, запаленчыя працэсы, хваробы ўнутраных органаў. Распрацаваны інструкцыі па яго выкарыстанні пры лячэнні розных хвароб.

Універсальны рэцэпт для дарослых.

Растварыць кавалачак мумiё велічынёй з галоўку запалкі (0,15-0,20 г) у кіпячонай вадзе і прымаць раніцай нашча на працягу 10 дзён, пасля чаго зрабіць перапынак на тыдні два. Колькасць курсаў вагаецца ад трох да чатырох.

Рэцэпт для дзяцей.

Ад 3 месяцаў да 1 года — 0,01-0,02 г, да 9 гадоў — 0,05 г, 9-14 гадоў — 0,1 г. на дзень. Запіваць чаем або малаком.

Фальклорны калектыў «Сваякі» створаны толькі паўгода назад пры менскім навукова-вытворчым аб'яднанні «Агмень». Удзельнікі калектыву — выпускнікі Менскага інстытута культуры і кансерваторыі, студэнты — сваю першую канцэртную праграму склалі паводле народных традыцый і звычаяў. «Сваякі» — калектыў прафесійны і, зразумела, імкнецца знайсці свайго гледача. Яны выступалі перад навучэнцамі СПТВ, на свяце Купалле ў вёсцы Шаршуны Менскага раёна, далі дабрачынны канцэрт у дзевятай бальніцы горада Менска. Цяпер «Сваякі» збіраюцца ў першае замежнае турнэ — у Польшчу. Будзем спадзявацца, што і беларускі глядач не абыдзе іх увагай.

Яўген КАЗЮЛЯ.
Белінфарм.

На здымку: фальклорны калектыў «Сваякі».

Чыталі?

«Роднае слова»

Перад пачаткам новага навучальнага года варта нагадаць усім, хто шчыруе на ніве нацыянальнага Адраджэння, пра асноўныя матэрыялы летніх нумароў часопіса **«Роднае слова»/«Беларуская мова і літаратура ў школе».** Магчыма, яны прыдадуцца вам да справы.

Найперш звернем увагу на тое, што ў 5 і 6 нумарах часопіса змешчана абноўленая Праграма па беларускай літаратуры для VIII—XI класаў з паглыбленым вывучэннем роднай літаратуры. Дэбаты наконт яе ў педагагічным асяродку пачаліся, як і чакалася.

Настаўнікаў, студэнтаў, школьнікаў (асабліва будучых абітурыентаў) зацікавіць таксама Праграма-праспект па беларускай літаратуры для VIII — XI класаў сярэдняй школы. У праграме канспектыўна выкладзены асноўныя звесткі па гісторыі нашага прыгожага пісьменства, яна падрыхтавана акадэмічным Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы. Праграма-праспект друкуецца з № 6 з працягам.

Шэраг артыкулаў, якія змешчаны ў летніх нумарах часопіса, прысвечаны юбілею Янкі Купалы. У № 6 расказваецца пра новы філіял музея Янкі Купалы на Лагойшчыне, пра сяброўскія адносіны Янкі Купалы і Якуба Коласа, а таксама пра тое, як адбывалася пахаванне і перазахаванне праху песняра, увекавечанне яго памяці. Матэрыялы багата ілюстраваныя. У № 7—8 (здвоеным) падаецца методыка вывучэння лірыкі Купалы ў X класе, аналізуюцца адметнасці яго мовы, змешчаны артыкулы «Янка Купала на Падняпроўі», «Янка Купала і Слонімшчына», нататкі пра радаводныя карані песняра на Стаўбцоўшчыне, пра мемарыяльны запаведнік «Вязынка». У летніх нумарах надрукаваны распрацоўкі асобных урокаў, прысвечаных творчасці Купалы і Коласа.

Лета было шчодрым на літаратурныя юбілеі. У № 6 часопіс змясціў артыкул 50-гадовага юбіляра Вячаслава Рагойшы «Вяртанне да Львова», нататку пра этнографа Мітрафана Доўнар-Запольскага і яго цікавую этнаграфічную карту. Часопіс падае шэраг матэрыялаў, прысвечаных 75-гадовым юбілеям Пімена Панчанкі і Янкі Брыля. У № 7—8 чытайце інтэрв'ю з Піменам Панчанкам, якое ўзяў паэт Міхась Скобла, нататкі пра творчасць Панчанкі, сцэнарый літаратурнай вечарыны паводле твораў паэта. У гэтым жа нумары — гістарычны каментарый да аповесці Янкі Брыля «Сірочы хлеб» і нататкі да юбілею аўтара гэтага твора — «Кніга яго жыцця». На ўнутраных старонках вокладкі № 7—8 змешчаны фотаздымкі гэтых патрыярхаў беларускай літаратуры з іх аўтографамі для чытачоў часопіса.

З сучасных літаратурных імёнаў, да якіх звярнуўся часопіс улетку, згадаем яшчэ 60-гадовага юбіляра Адама Мальдзіса (у № 7—8 чытайце яго артыкул «Беларускае барока»), Уладзіміра Някляева (яго творчы партрэт у № 6), Уладзіміра Арлова (разглядам яго творчасці ў № 6 заканчваецца аглядны артыкул Алеся Бельскага пра маладую беларускую прозу).

Настаўнікам (найперш) раім засяродзіць увагу на вялікай падборцы артыкулаў пра настаўнікаў-наватараў Бярозаўшчыны (№ 6), на нататках Івана Навуменкі пра гісторыю стварэння камедыі «Пінская шляхта» (№ 7—8), на вопыце стварэння ў школе фальклорнага гуртка (артыкул Яўгеніі Чаплінскай «Фальклорны гурток», № 7—8).

У летніх нумарах часопіса «Роднае слова» вы зможаце прачытаць і іншыя цікавыя артыкулы. Зможаце, калі... знойдзеце часопіс: больш чым 95 працэнтаў яго накладу распаўсюджваецца па падпісцы.

Іван ЖДАНОВІЧ,
супрацоўнік рэдакцыі часопіса.

Пачалася падпіска на выданні 1993 года, якая праводзіцца па цэнах, што складаюцца з кошту выдання і затрат на паштовыя паслугі (распаўсюджванне, экспедзіраванне, перавозку, дастаўку).

(Цана выдавецтва — 1 рубель 50 капеек.
Паштовыя паслугі — 2 рублі).

Падпісная цана на 1 месяц — 3 рублі 50 капеек;
на 3 месяцы — 10 рублёў 50 капеек;
на 6 месяцаў — 21 рубель.

Індэкс «Нашага слова»— 63865.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

Рэдактар Эрнэст Ялугін.
Сябры калегіі: Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Ніл Гілевіч, Уладзімір Дамашэвіч, Алесь Камароўскі, Анатоль Клышка, Алег Куліцкі, Уладзімір Ламека, Уладзімір Содаль, Алесь Траяноўскі, Генадзь Тумаш, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Міхась Шавыркін.

Адказны сакратар Віктар Шніп.

Наш адрас: 220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 7108 паасобнікаў. Зак. 1195 Індэкс 63865.